

УДК 94:[001.89:93(477.83-25)ЛНУ]”1959.01.31”

**НАРАДА У ВІДДІЛІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТУ СУСПІЛЬНИХ НАУК АН УРСР
“ПРО СТАН І ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ДОПОМІЖНИХ
ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН” (31 січня 1959 р.)**

Олександр ЦЕЛУЙКО

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра давньої історії України та архівознавства
вул. Університетська 1, Львів 79000, Україна

У січні 1959 р. в Інституті суспільних наук у Львові відбулась нарада, на котрій було обговорено стан та перспективи розвитку допоміжних історичних дисциплін в Україні. Серед її учасників значилася низка відомих -львівських істориків – працівників цього Інституту та Львівського університету, таких як Іван Крип’якевич, Ярослав Кісь, Федір Максименко та інші. Довший час про цю нараду було відомо лише з короткого повідомлення на сторінках “Українського історичного журналу”. Віднайдено стенограму цього засідання. У ній не лише докладно описано хід самої наради, але й подано тексти виступів її учасників. Ухвалені на нараді рекомендації мали загальний характер. Однак вона була певною точкою відліку хвилі відродження інтересу до джерелознавства, архівознавства та інших спеціальних/допоміжних історичних дисциплін у Львові у післясталінську епоху.

Ключові слова: Інститут суспільних наук у Львові, Львівський університет, Іван Крип’якевич, Ярослав Кісь, Федір Максименко, спеціальні/допоміжні історичні дисципліни, палеографія, бібліографія, історична географія.

Під час збору та опрацювання матеріалів до історії теоретичного семінару з архівознавства та спеціальних/допоміжних історичних дисциплін¹, що діяв упродовж 1960–1980-х років у Центральному державному історичному архіві України у м. Львові, нашу увагу привернула коротка інформація, опублікована на сторінках “Українського історичного журналу”². У ній йшлося про те, що 31 січня 1959 р. в Інституті суспільних наук АН УРСР у Львові відбулась нарада, на якій обговорено стан та перспективи розвитку допоміжних історичних дисциплін в Україні. Участь у ній взяли близько 40 осіб – як працівників зазначеного Інституту, так і вчених та дослідників Львівського державного університету імені Івана Франка, місцевих архівів, музеїв та наукових бібліотек,

---

¹ Назва самого семінару не була повністю усталеною та часто варіювалась. Докладніше про його роботу див.: *Бездрабко В.* Семінар з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін ЦДА України у Львові: науковий феномен / Валентина Бездрабко // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника: зб. наук. праць. Львів, 2008. Вип. 1 (16). С. 546–579.

² *А. Б.* Народа з питань допоміжних історичних дисциплін / *А. Б.* // Український історичний журнал (далі – УІЖ). 1959. № 3. С. 162.

а з доповідями та повідомленнями на ній виступили такі знані вчені, як академік Іван Петрович Крип'якевич, Ярослав Павлович Кісь, Федір Пилипович Максименко. Було згадано теми (або ж тематику) виступів окремих учасників наради, вказано, що вона завершилась ухваленням відповідних рекомендацій щодо розвитку спеціальних/допоміжних історичних дисциплін.

Публікація мала вузький інформаційний характер та не містила ні розгорнутих текстів виступів та повідомлень, ні їх докладного аналізу. В подальшому будь-яких інших згадок про цю нараду нам віднайти не вдалося. Більше того, навіть самі учасники засідання, здавалось, забули про неї³. Принаймні, впродовж кількох перших засідань згаданого теоретичного семінару з джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін львівські дослідники декілька разів згадували про республіканські наради у Києві⁴, і ні словом не обмовились про засідання у Львові. Відповідно, складалося враження, що нічого цікавого та важливого на цій нараді не відбулося. Однак декілька років тому у розмові із автором цієї публікації про неї згадав відомий український сфрагіст Віталій Олексійович Гавриленко. Він зазначив, що у нього зберігся машинописний варіант стенограми засідання наради та люб'язно погодився передати його нам для опрацювання. Ще один примірник нами виявлено в архіві Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України⁵. Уважне вивчення представленої стенограми засвідчило, що у ній не лише докладно описано перебіг самої наради, але й, що важливо, подано виступи її учасників. З огляду на це, нами вирішено опублікувати її та спорядити відповідним вступом.

Відзначимо, що необхідність подальшого вивчення історії розвитку спеціальних/допоміжних історичних дисциплін у сучасній українській історіографії не піддається сумніву. Як засвідчує дослідницька практика та викладання відповідного курсу студентам університетів, і надалі гострою є необхідність творення нових синтетичних курсів та підготовки нарисів розвитку окремих дисциплін⁶. Не можна сказати, що нічого не було зроблено чи не робиться. Ще у 1970-х роках з'явилися важливі роботи таких дослідників, як Віра Панашенко⁷

³ Поодинокі короткі згадки про нього зустрічаються у В. Гавриленка: *Гавриленко В. Українська сфрагістика: питання предмета та історіографії* / Віталій Гавриленко / Академія наук Української РСР; Музей етнографії та художнього промислу. Київ, 1977. С. 127.

⁴ Див., наприклад, у виступах В. Грабовецького та І. Крип'якевича: Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДА України у м. Львові), ф. Р-1, оп. 1, спр. 354, арк. 118, 129–130.

⁵ Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (далі – Архів ІУ НАН України), ф. 1, оп. 1, спр. 301, арк. 1–62.

⁶ На цьому ще давніше наголошував Ярослав Дашкевич, вважаючи, що опрацювання історіографії окремих спеціальних історичних дисциплін повинно завершитись підготовкою "Історії спеціальних дисциплін історії України". Див.: *Дашкевич Я. Питання розвитку історіографії спеціальних дисциплін історії України* / Ярослав Дашкевич // *Архіви України* (далі – АУ). 1970. № 4. С. 9–12.

⁷ *Панашенко В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. (На матеріалах Лівобережної України)* / Віра Панашенко. Київ, 1974.

та В. Гавриленко⁸, які містили нариси з історії української палеографії та сфрагістики. Останніми роками опубліковано праці Валентини Бездрабко⁹, Андрія Гречила¹⁰, Валерія Томазова¹¹ та інших, у яких проаналізовано розвиток документознавства, дипломатики, палеографії, геральдики, генеалогії. Підготовлено узагальнюючу публікацію про розвиток спеціальних історичних дисциплін в Україні за перше десятиліття її незалежності¹². Однак, попри все це, і надалі залишається багато недосліджених лакун, а повернення до вивчення доробку істориків України XVIII–XX ст. засвідчує недооцінку їх творчої спадщини у справі розвитку комплексу згаданих дисциплін¹³. На нашу думку, поставлене ширше завдання вивчення історії спеціальних/допоміжних історичних дисциплін може реалізовуватися декількома шляхами, в тому числі й через уважне вивчення роботи окремих інституцій та наукових товариств. У цьому руслі й варто розглядати нашу публікацію.

Неодноразово відзначалося, що на території підрадянської України 1930-ті – початок 1950-х років були значною мірою мертвим часом у розвитку історичного джерелознавства та спеціальних/допоміжних історичних дисциплін, а відповідних фахівців можна перерахувати на пальцях рук¹⁴. Більш-менш реалістичні оцінки стану розробки в Україні згаданих дисциплін прозвучали вже впродовж 1957–1959 рр. під час декількох нарад у Києві. У травні 1958 р., під час наукової сесії з питань розвитку гуманітарних наук в республіці (скликаної АН УРСР, профільними освітніми міністерствами та міністерством культури) стан окремих з них директор Інституту історії АН УРСР Олександр Касименко визнав “повним

⁸ Гавриленко В. Українська сфрагістика: питання предмета та історіографії / Віталій Гавриленко / Академія наук Української РСР; Музей етнографії та художнього промислу. Київ, 1977.

⁹ Бездрабко В. Документознавство в Україні: інституціоналізація та сучасний розвиток: [монографія] / Валентина Бездрабко. Київ, 2009.

¹⁰ Гречило А. Українська територіальна геральдика / Андрій Гречило. Львів, 2010.

¹¹ Томазов В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII – початок XXI ст.) / Валерій Томазов. Київ, 2006.

¹² Кметь В. Стан і перспективи розвитку спеціальних історичних дисциплін / Василь Кметь, Наталя Турмис, Роман Шуст // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми. Колективна монографія за ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2004. С. 229–259.

¹³ Наприклад, про доробок західноукраїнських генеалогів XIX ст. див.: Целуйко О. Генеалогічні зацікавлення галицьких українців у XIX ст. (за матеріалами друкованих видань) / Олександр Целуйко // Генеалогічні записки. Львів, 2013. Вип. XI (нової серії V). С. 71–84.

¹⁴ Загальну характеристику розвитку згаданих дисциплін в СРСР див., наприклад, в роботах: Кондратьев В. О развитии вспомогательных исторических дисциплин / Владимир Кондратьев, Алексей Новосельский // Вопросы архивоведения (далі – ВА). 1962. № 4. С. 21–33; Черепнин Л. Развитие вспомогательных исторических дисциплин за пятьдесят лет / Лев Черепнин // Советские архивы. 1967. № 5. С. 130–137; Введенский А. Вспомогательные исторические науки в работе архивистов / Алексей Введенский // ВА. 1962. № 2. С. 28–31. Сучасний погляд на цю проблему дивись, наприклад: Іщенко Я. Геральдика в Україні: історіографія проблеми (60-ті – 90-ті рр. XX ст.) / Ярослава Іщенко // УЖ. 2002. № 3. С. 62–64.

занепадом¹⁵. Схожа оцінка прозвучала від професора Львівського університету Дмитра Похилевича, а прийняті рекомендації з подальшого розвитку історичної науки в Україні вказували на необхідність створення відповідного відділу в Інституті історії та пропонували звернути увагу при підготовці кадрів через аспірантуру на “глибоке вивчення спеціального предмета, допоміжних історичних дисциплін та іноземних мов”¹⁶. Критичні оцінки пролунали й на республіканській нараді працівників державних і партійних архівів УРСР 19–21 червня 1958 р., присвяченій 40-річчю радянського архівного будівництва. Тут з доповіддю “Стан і завдання розробки допоміжних історичних дисциплін” виступив професор Володимир Голобуцький¹⁷, однак не менш важливими були й оцінки архівістів з поза меж столиці¹⁸. У прийнятій на цій нараді відозві до архівістів УРСР, зокрема, наголошувалось на необхідності наукової розробки архівознавства, історії установ та допоміжних історичних дисциплін¹⁹.

Ще однією важливою подією стала Республіканська нарада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін в УРСР, що 14–15 травня 1959 р. відбулась у Києві. Доповіддю “Стан і завдання допоміжних історичних наук” її відкрив академік І. Крип’якевич. Нарада вказала на “серйозне відставання розвитку допоміжних історичних дисциплін”, “відсутність марксистських досліджень з питань допоміжних історичних дисциплін”, а ухвалена резолюція накреслила ряд заходів, серед яких рекомендація відповідним науковим установам (зокрема Інституту суспільних наук у Львові), архівам, музеям та бібліотекам включити у свої тематичні плани дослідження допоміжних історичних дисциплін, підготувати низку відповідних монографій, довідників та покажчиків (нариси з джерелознавства історії УРСР, теорії радянської археографії, історії архівної справи та державних установ УРСР, теорії та практики архівної справи, “Бібліографії з історії Української РСР”, “Хронологію Української РСР”,

---

¹⁵ Костриця Н. Наукова сесія з питань розвитку гуманітарних наук в Українській РСР / Н. Костриця, О. Лола // УІЖ. 1958. № 5. С. 222. Про “запущений стан”, в якому перебували допоміжні історичні дисципліни, вказувалось і в редакційній статті першого номеру “Українського історичного журналу”. Див.: Від редакційної колегії // УІЖ. 1957. № 1. С. 8.

¹⁶ Там само. С. 223, 226.

¹⁷ Замковий П. Республіканська нарада істориків-архівістів / Петро Замковий // УІЖ. 1958. № 5. С. 234.

¹⁸ Наприклад, виступ начальника Центрального державного архіву Жовтневої революції УРСР у Харкові Лариси Гусевої, котра так схарактеризувала стан їх розвитку у своєму місті (*стиль викладу збережено*): “Я знаю, який стан допоміжних історичних дисциплін у Харкові – досить великому науковому центрі. Про такі дисципліни, як нумизматика, геральдика та інші в місті взагалі ніхто не має уявлення. Після смерті професора Зубера в місті немає спеціалістів з допоміжних історичних дисциплін. Мабуть через це, вони не читаються в Харківському університеті. Правда, у Харкові залишився єдиний спеціаліст з палеографії – працівник філіалу Центрального державного історичного архіву Зінаїда Юхимівна Шапарева, але нічого не робиться, щоб використати її знання для підготовки молодих кадрів”. Див.: Виступ Л. В. Гусевої (Харків) // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР (далі – НІБ АУ). 1958. № 3. С. 36.

¹⁹ До всіх архівістів Української РСР // НІБ АУ. 1958. № 3. С. 53.

“Державні архіви УРСР”, скласти та видати історичний атлас УРСР), підручників та посібників з дипломатики, палеографії, геральдики, сфрагістики, метрології. Відзначимо, що пропонувались такі назви зазначених підручників та посібників, як “Українська сфрагістика”, “Українська палеографія”, “Українська геральдика”, “Українська метрологія”²⁰.

Власне у проміжку між цими засіданнями – 31 січня 1959 р. – у Львові в Інституті суспільних наук і відбулась згадана нарада. Треба відзначити, що хоча Львів завжди славився своєю школою спеціальних/допоміжних історичних дисциплін, їхнє становище у 1950-х роках було не набагато кращим, ніж загалом в Україні. Частина старих фахівців або вже померла, або з тих чи інших причин виїхала за кордон, а тематику досліджень багатьох молодих дослідників визначала тогочасна наукова кон’юнктура з зацікавленнями “успіхами” радянської західноукраїнських земель, тавруванням усього старого, боротьбою з пережитками “українського буржуазного націоналізму”.

У Львівському державному університеті імені Івана Франка комплекс спеціальних/допоміжних історичних дисциплін цілісно не викладався. Певною компенсацією при цьому було те, що деякі з них (сфрагістика, геральдика, нумізматики, а, пізніше, палеографія) читались як дисципліни спеціалізації на кафедрах історії середніх віків, історії СРСР та історії УРСР²¹. Наукові товариства та об’єднання, що діяли у довоєнний час, були або ліквідовані, або ж реорганізовані, як у випадку Наукового товариства імені Шевченка. Власне, на базі комісій та секцій цього товариства спочатку створили відділи київських науково-дослідних інституцій АН УРСР, а у 1951 р. їх об’єднали “під дахом” Інституту суспільних наук²². У 1953–1962 рр. його очолював І. Крип’якевич, якому у важких умовах тотального партійного контролю вдалося, залучивши до роботи як висококваліфікованих фахівців (С. Білецький), так і молодих перспективних учених (Я. Ісаєвич, Я. Дашкевич, Ф. Стеблій, В. Грабовецький), добитися того, щоб саме вони визначали обличчя Інституту²³. Керував Іван Петрович й роботою відділу історії України (1951–1958 рр.), який на момент проведення наради очолював доктор історичних наук Михайло Кирилович Івасюта

²⁰ В. С. Республіканська нарада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін / В. С. // НІБ АУ. 1959. № 2. С. 114–115.

²¹ Див. про це: Шуст Р. Допоміжні/спеціальні історичні дисципліни у Львівському університеті імені Івана Франка (1939–2008) / Роман Шуст, Олександр Целуйко // Наукові зошити історичного факультету Львівського університету: зб. наук. праць. Львів, 2009. Вип. 10. С. 188–198. Про стан викладання комплексу цих дисциплін згадано й у виступах на нараді Я. Кіся та І.Ю. Шпитковського. Див. стенограму.

²² Детальніше про історію цього Інституту див.: Інститут українознавства імені Івана Крип’якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність, структура, працівники / Відп. ред. Я. Ісаєвич. Львів, 2001.

²³ Я. І. Інститут суспільних наук – Інститут українознавства. Етапи історії / Я. І., Б. М. // Інститут українознавства імені Івана Крип’якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність, структура, працівники. С. 17–18.

(1923–1992). Крім них у відділі на той час працювали Є. Яцкевич, Й. Купранець, С. Білецький, В. Грабовецький, О. Карпенко, Г. Ковальчак, М. Кравець, Ю. Сливка, Ф. Стеблій, Я. Ісаєвич, Я. Дашкевич²⁴.

Проведення цієї наради мало плановий характер і відбувалося, з одного боку, у руслі намічених науковою сесією з питань розвитку гуманітарних наук в Україні (1958 р.) завдань, з іншого – як проміжний етап до згаданої Республіканської наради з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін в УРСР. Роботу з підготовки наради розпочали ще у жовтні 1958 р., коли відділ історії України затвердив план підготовки до наради з допоміжних історичних дисциплін²⁵. Передбачалося, що на нараді буде заслухано доповідь І. Крип'якевича (запланована назва виступу – “Стан і потреби розвитку допоміжних дисциплін історії в УРСР”) та шість коротших повідомлень: Я. Кіся (“Значення допоміжних історичних дисциплін в підготовці студентів до наукової роботи”), С. Білецького (“Історично-географічний словник УРСР”), співробітника Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові П. Фостик (Захарчишин) (“Принципи публікації документальних матеріалів на іноземних мовах”), Я. Ісаєвича (“Стан дослідження метрології українських земель в XV–XVIII ст.”), В. Грабовецького (“Потреби розвитку краєзнавства”), наукового співробітника Львівського історичного музею І. Зайця (“Огляд монет Львівського карбування”)²⁶. Очевидно, що в подальшому план засідання було відкореговано, оскільки чотири із шести повідомлень (Я. Ісаєвича, В. Грабовецького, П. Фостик (Захарчишин), І. Зайця) не були заслухані²⁷, натомість включено виступи Є. Яцкевича, Ф. Максименка та І.-Ю. Шпитковського.

Саме засідання було оформлено як нарада працівників відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР разом з представниками Львівського університету, архівів і музеїв міста, а тому головував на нараді завідувач відділу М. Івасюта. Участь у ній, згідно з інформацією “Українського історичного журналу”, взяло близько 40 осіб, хоча доданий до машинопису стенограми список учасників (із вказівкою на їхнє місце праці) подає нам імена лише 32-х з них. Зокрема, це директор Інституту І. Крип'якевич, завідувач відділу М. Івасюта, наукові співробітники Інституту С. Білецький, Є. Яцкевич, М. Кравець, Ю. Сливка, О. Карпенко, Г. Ковальчак, Я. Дашкевич, Ф. Стеблій, викладачі та працівники Львівського університету Д. Похилевич, І. Вейцківський, Я. Кісь, В. Осечинський, В. Інкін, Я. Мельничук, В. Зварич, Г. Яценко, завідувач кафедрального музею сфрагістики, геральдики і нумізматики І.-Ю. Шпитковський,

²⁴ *Стеблій Ф.* Відділ історії України / Феодосій Стеблій // Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність, структура, працівники. С. 61–62.

²⁵ Див. протокол засідання відділу від 25 жовтня 1958 р. // Архів ІУ НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 280, арк. 98–101.

²⁶ Див. програму наради: Там само. Спр. 301, арк. 64.

²⁷ Згадані особи не були присутні на засіданні.

заступник директора університетської Наукової бібліотеки Ф. Максименко. Коло архівістів представляли директор та наукові співробітники ЦДІА УРСР у Львові Н. Врадій, П. Пироженко, О. Маркевич, заступник директора Державного архіву Львівської області А. Мільшина та його працівник І. Павловська; Львівську бібліотеку АН УРСР (нині – Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника) – Є. Гуменюк, Р. Луцик та ін.; було присутніми і двоє представників Львівського історичного музею. На нараді виступив також представник київського Інституту історії П. Гудзенко.

Засідання безпосередньо відкрив головуючий М. Івасюта, однак з програмною доповіддю виступив саме І. Крип'якевич. Внесок цього вченого у вивчення спеціальних/допоміжних історичних дисциплін безумовний і вже неодноразово проаналізований та оцінений²⁸. Власне самому Івану Петровичу, котрого вважали одним з найбільших фахівців у цих дисциплінах, довелося наприкінці 1950 – на початку 1960-х років принаймні чотири рази виступати із тезами про стан їх розвитку та вказівками щодо його актуалізації: на нараді у відділі 31 січня 1959 р. (“Про стан і завдання розвитку допоміжних дисциплін з історії УРСР”), на Республіканській нараді з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін в Українській РСР 14–15 травня 1959 р. (“Стан і завдання допоміжних історичних наук”)²⁹, на науковій конференції істориків-архівістів у Києві 14–17 червня 1961 р. та на розширеному засіданні з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін у Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові 13–14 листопада 1961 р. (“Допоміжні дисципліни історії в науковій роботі архівів”)³⁰. Можемо припустити, що саме текст двох останніх виступів ліг в основу опублікованої на сторінках “Науково-інформаційного бюлетеня Архівного управління УРСР” статті з такою ж назвою³¹. Перший підготовлений та запропонований керівництву Інституту історії варіант виступу на Республіканській нараді 1959 р. побачив світ лише на початку

²⁸ *Грабовецький В.* Наукові праці академіка І. П. Крип'якевича з архівознавства і допоміжних історичних дисциплін (До 75-річчя з дня народження) / Володимир Грабовецький // НІБ АУ. 1961. № 6. С. 79–82; *Ісаєвич Я.* Архівознавство і джерелознавство в працях І. П. Крип'якевича (до 80-річчя з дня народження) / Ярослав Ісаєвич // АУ. 1966. № 3. С. 20–26; *Купчинський О.* Іван Крип'якевич – дослідник спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін / Олег Купчинський // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Відп. ред. Ярослав Ісаєвич, упоряд. Феодосій Стеблій. Львів, 2001. С. 945–948 (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: зб. наук. праць. Вип. 8); *Винар Л.* Іван Крип'якевич як дослідник української сфрагістики / Любомир Винар // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. С. 863–868; *Його ж.* Іван Крип'якевич як бібліограф // Там само. С. 890–895.

²⁹ В. С. Республіканська нарада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін. С. 114–115.

³⁰ *Захарчишин П.* Наукова рада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін / Пелагея Захарчишин // НІБ АУ. 1962. № 2. С. 51–53; *Гордиенко Б.* Научные конференции украинских архивистов / Б. Гордиенко // ВА. 1962. № 3. С. 81–86.

³¹ *Крип'якевич І.* Допоміжні дисципліни історії в науковій роботі архівів / Іван Крип'якевич // НІБ АУ. 1961. № 5. С. 7–10.

XXI ст. на сторінках окремого випуску серійного видання Інституту українознавства³², натомість представлений у стенограмі текст доповіді на нараді в Інституті суспільних наук до цього часу опублікований не був. Порівняння двох текстів засвідчує їх значну схожість та дозволяє припустити, що саме текст виступу на нараді у відділі І. Крип'якевич поклав в основу ширшої за обсягом київської доповіді. В обох цих виступах учений неодмінно наголошував на тому факті, що “допоміжні дисципліни історії” (а саме так часто називав їх дослідник, очевидно, наслідуючи польську кальку – “*nauki pomocnicze historii*”) не є самостійними науками, “не мають самостійного значення”³³, а є лише засобом “для піднесення основних історичних досліджень”³⁴. У подальшому він не раз повторював цю думку³⁵, яка, напевно, сформувалась як під впливом традиційних поглядів на ці дисципліни у стінах Львівського університету, так і з повсякденної практики його роботи над джерелами при написанні синтетичних праць³⁶.

В обох виступах І. Крип'якевич торкався питання, які саме дисципліни потрібно віднести до комплексу допоміжних. Відзначаючи, що часто дослідники готові зараховувати до них низку таких, які в строгому розумінні не є допоміжними, але можуть бути використані істориком у своїх дослідженнях (наприклад, антропологію, етнографію, історію мистецтва тощо), він пропонував обмежити їх число “при практичному вирішенні питання” до “справді необхідних і актуальних”. Усі ці дисципліни І. Крип'якевич поділяв на *дисципліни, які “мають основне значення для історичних досліджень”*, тобто: архівознавство, джерелознавство, історіографію, бібліографію, історичну

---

³² Рубльов О. З листування Івана Крип'якевича з київськими колегами (1958–1959 рр.) / Олександр Рубльов // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. С. 489–497.

³³ Там само. С. 489.

³⁴ Див. стенограму наради.

³⁵ Наприклад, у своїй доповіді на засіданні з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін у Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Львові 13–14 листопада 1961 р. ЦДІА України у м. Львові. Спр. 354, арк. 15, 23.

³⁶ У підготовленій та, на жаль, не завершеній публікації “Нарисів методики історичних досліджень” (*Крип'якевич І. Нарис методики історичних досліджень / Іван Крип'якевич // УДЖ. 1967. № 2. С. 100–106; № 3. С. 113–115; № 4. С. 106–108; № 7. С. 121–123; № 8. С. 113–116; № 9. С. 130–132; № 10. С. 94–97*) одна із частин повинна була містити вказівки з використання “спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін”, до яких віднесено джерелознавство, архівознавство, історичну бібліографію, дипломатику, палеографію, паперознавство, епіграфіку, сфрагістику, геральдику, генеалогію, хронологію, нумізматику, метрологію, історичну географію, ономастику з топонімікою. Однак саме ця частина так і не було опублікована. Не зрозуміло також, чи цю подвійну назву (спеціальні/допоміжні історичні дисципліни) запропонував сам І. Крип'якевич, чи вона була відкоригована у редакції журналу. Власне, таку ж подвійну назву в цей час вживав головний редактор УДЖу Федір Шевченко. Див.: *Шевченко Ф. Питання спеціальних історичних дисциплін у світлі ленінського вчення / Федір Шевченко // УДЖ. 1970. № 4. С. 33. Про дискусію щодо вживання термінів “спеціальні”/“допоміжні” дисципліни див., наприклад: Бездрабко В. Документознавство в Україні. С. 69–71.*

географію, історичні словники, та на “класичні” допоміжні дисципліни, або ж історичні допоміжні дисципліни “у спеціальному розумінні”, до яких відносив: дипломатику, палеографію, епіграфіку, сфрагістику, геральдику, генеалогію, хронологію, нумізматику і метрологію. Однак для самого дослідника і такий поділ, напевно, ще не був повністю усталений, оскільки він одразу ж зазначав, що архівознавство можна вважати самостійною, а не допоміжною дисципліною історії³⁷. Цим переліком учений не завершив й формування списку (канону) згаданих дисциплін³⁸. Принагідно відзначимо, що проблема класифікації спеціальних/допоміжних історичних дисциплін, з огляду на їх завдання та проблематику дослідження, справа надзвичайно складна, і в досліджуваний період лише почала розроблятися³⁹. Вступна частина львівського виступу І. Крип’якевича містить ще одну цікаву тезу, а саме про те, що основними центрами, де розвивалися досліджувані дисципліни, були університети. У київському варіанті ми знаходимо лише перерахунок дослідників, які працювали в зазначеній сфері, при чому зникають прізвища західноукраїнських учених Б. Барвінського та І.-Ю. Шпитковського.

Після вступних зауваг історик перейшов до аналізу здобутків та завдань перерахованих ним вище дисциплін, і тут текст обох виступів (львівського і київського) практично ідентичний за певними винятками: 1) ведучи мову про завдання архівних установ, І. Крип’якевич у львівському виступі наголошував на необхідності присвятити більше часу палеографічним та дипломатичним дослідженням; 2) у проекті київського виступу дещо розширено ту частину, яка стосується розвитку краєзнавства; 3) різняться і завершальні частини. Львівський варіант коротший, у ньому знову наголошено на прикладному/інструментальному та допоміжному значенні цих дисциплін (“мають значення не так самі для себе, а як засіб для піднесення основних історичних досліджень”) та лунає заклик до присутніх узяти участь у їх розробці. У київському варіанті цей фрагмент опущено. Натомість у ньому висловлено сподівання на створення відділу допоміжних історичних дисциплін Інституту історії АН УРСР як головного центру організації та координації зусиль дослідників, вказано на можливості щодо розвитку цих дисциплін й інших наукових центрів (інститутів, університетів) республіки, запропоновано залучити до цієї роботи музейних та архівних працівників.

На засіданні виступили ще два представники відділу – С. Білецький та Є. Яцкевич. Обидва вони були випускниками Львівського університету, сформувались як дослідники ще у міжвоєнний період, мали за спиною значний багаж самостійної наукової роботи. У повоєнний період вони потрапили до згаданого Інституту, де у відділі під керівництвом І. Крип’якевича працювали на посадах молодших, а пізніше старших наукових працівників.

³⁷ Рубльов О. З листування Івана Крип’якевича. С. 490. Див. також далі опубліковану стенограму.

³⁸ Порівняй, наприклад, із їх переліком у “Нарисах методики історичних досліджень”.

³⁹ Кметь В. Стан і перспективи розвитку спеціальних історичних дисциплін. С. 229–232.

Степан Теодорович Білецький (1904–1989) у 1934 р. написав магістерську роботу про взаємини Данила Галицького з Польщею і Литвою⁴⁰, а за радянських часів захистив кандидатську дисертацію на тему “Класова боротьба у Львові в середині XVII ст.”. Спільно із І. Крип’якевичем підготував огляд джерел до історії західноукраїнських земель “періоду феодалізму”. Ще однією його пристрастю була історична географія та картографія⁴¹. За часів своєї роботи у Львівському історичному музеї впродовж 1949–1951 рр. він опрацьовував матеріали з теми “Північно-західний кордон Галицько-волинських земель XII–XIV віків”, а в подальшому неодноразово готував карти та картосхеми до історичних праць львівських істориків⁴². Наприкінці 1958 р. у відділі С. Білецькому запропонували розпочати роботу над історико-географічним словником Львівської області⁴³. Не даремно і свій виступ на засіданні він присвятив питанню створення історико-географічного словника України, що в той час звучало особливо гостро й через необхідність підготовки низки наукових та науково-популярних видань.

Одразу звертає на себе увагу той факт, що вміщений у стенограмі текст виступу був, очевидно, редагований самим автором або ж за його участі, оскільки містить як посторінкові посилання та оформлену належним чином інформацію про відповідну літературу, так і виправлення чорнилом окремих помилок та описок. С. Білецький коротко зупинився на історії історико-географічних студій в Україні, необхідності їх продовження. Цікавими є думки вченого про принципи укладення та побудови історико-географічного словника, необхідні вимоги до його статей, залучення відповідного ілюстративного матеріалу. Як видно із виступу, С. Білецький був прихильником регіонального “укладу” праці (кожний том мав охоплювати одну або дві області), оскільки це, як уважав автор, не лише пришвидшить її вихід, але й зробить доступнішою для читача. В середині кожного тому статті мали розміщуватися в алфавітному порядку. (Додамо, що зрештою практично такий підхід і було використано при підготовці “Історії міст і сіл УРСР”). Наповнення окремих статей мало

---

⁴⁰ Текст цієї дисертації, можливо, ліг в основу доповіді “Політика Данила супроти Польщі 1205–1264 рр.”, котру С. Білецький повинен був виголосити у червні 1941 р. на засіданні відділу суспільних наук АН УРСР у Львові. Нещодавно вона була опублікована. Див.: *Білецький С. Політика Данила супроти Польщі 1205–1264 рр. / Степан Білецький // Княжа доба: історія і культура. Львів, 2008. Вип. 2. С. 246–260.*

⁴¹ *Стеблій Ф. Білецький Степан Теодорович / Феодосій Стеблій // Інститут українознавства імені Івана Крип’якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність, структура, працівники. С. 160–161.*

⁴² *Кришталович У. Білецький Степан Теодорович / Уляна Кришталович // Українські архівісти (XIX–XX ст.): Біобібліогр. довідник / Держкомархів України. УНДІАСД; Упоряд.: І. Матяш (кер.), С. Зворський, Л. Приходько та ін. Київ, 2007. С. 67–68.*

⁴³ Архів ІУ НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 280, арк. 73–76. Безпосередньо роботу над цим проектом було розпочато 1959 р. Див.: *А. Б. Робота науковців Львова над історією поселень області / А. Б. // НІБ АУ. 1965. № 5. С. 64.*

охоплювати як відповідні географічні об'єкти, так і практично всі сторони життя та діяльності людини, включно із історією ремесел і промислів, торгівлю, культурним та соціальним життям, звістками про видатних людей тощо.

С. Білецький запропонував здійснити окремі кроки з підготовки подібної праці, зокрема встановити кількарівневу систему відповідних рад/комісій, окреслити їх функціональне навантаження та сфери відповідальності: 1) головна у Києві в Інституті історії АН УРСР, при якій би працювала редакційна комісія, головний редактор та бюро наукових і технічних працівників й до функцій якої належало б усталення правил опрацювання “Словника”; 2) регіональні комісії у Києві, Львові, Харкові, Одесі та Дніпропетровську, котрі мали координувати роботу на більших теренах; 3) обласні комісії; 4) районні підкомісії. З огляду на масштаб запланованої роботи, С. Білецький вказував на необхідності широкого залучення до неї не лише наукових працівників, але й студентів та вчителів місцевих шкіл. На останніх, зокрема, мав бути покладений обов'язок збирати необхідні відомості на основі поданого автором запитальника (“квестіонара”⁴⁴) з подальшою їх передачею до відповідних комісій.

Нагадаємо, що у 1960–1970-х роках питання організації історико-географічних досліджень, топоніміки та мікротопоніміки не раз розглядалося у Львові на засіданнях теоретичного семінару у виступах І. Крип'якевича, О. Купчинського, Б. Думина, Є. Черняхівської, Я. Ісаєвича, Й. Гронського та інших, а сам С. Білецький на установчій нараді цього семінару у листопаді 1961 р. наголосив на необхідності пошкваллення історичної картографії, зокрема віднайдення та публікації давніх карт Львова⁴⁵.

Євген Антонович Яцкевич (1899–1961) після закінчення у 1926 р. Львівського університету довгий час працював учителем у гімназіях краю, у повоєнний час (1950 р.) захистив кандидатську дисертацію на тему “Політичні взаємовідносини Русі і Польщі з X по XII ст.”, а у відділі безпосередньо працював над дослідженням історії західноукраїнських земель XVII – початку XX ст.⁴⁶ Очевидно саме цим пояснюється і його інтерес до історії готичного письма в Галичині у XVII–XIX ст.

Як і у випадку з С. Білецьким, представлений у стенограмі текст Є. Яцкевича, швидше за все, є вчитаним автором варіантом виступу. Його наукова вартість може визначатися, з одного боку, особистими рефлексіями автора, здобутими на основі опрацювання певного грона джерельного матеріалу, з іншого – як пам'ятки вкрай бідної української історіографії латинської палеографії. Початкові

⁴⁴ У подальшому проекти підготовки подібних статей на основі запитальників розглядалися у 1960 р. на засіданні відділу історії України. Див.: Архів ІУ НАН України, ф. 1, оп. 1, спр. 352, арк. 79–104, 184–189.

⁴⁵ ЦДІА України у м. Львові. Спр. 354, арк. 126–127.

⁴⁶ *Стеблій Ф.* Яцкевич Євген Антонович / Феодосій Стеблій // Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича Національної академії наук України. Наукова діяльність, структура, працівники. С. 332–333.

знання із зазначеного предмету вчений, напевно, здобув ще у стінах університету. Запропонована ж ним схема розвитку готичного письма хоча й побудована із врахуванням тогочасних пануючих у радянській науці підходів до періодизації історії СРСР та України взагалі (з “періодом феодалізму” до кінця XVIII – середини XIX ст. чи “періодом капіталізму” у другій половині XIX ст.), однак не позбавлена своєї внутрішньої логіки та, очевидно, прив’язана до відомого автору матеріалу.

Усю історію розвитку готичного письма в Галичині Є. Яцкевич виразно поділив на три епохи: 1) **феодальну** (XIII–XVIII ст.), під час якої для готичного письма в краї характерними є ті ж тенденції, що й у Польщі загалом, зі значними сілезькими та пруськими впливами; 2) **розкладу феодалізму** (кінець XVIII – перша половина XIX ст.), з двома підперіодами (“стадіями”), які автор напряму пов’язував із напрямками австрійської політики в краї – **освіченого абсолютизму** (1772–1792 рр., від захоплення Галичини Австрією до початку панування Франца II) та **реакційного абсолютизму** (1792–1848); 3) **капіталізму** (1861–1918 рр.), виділення якої пояснюється автором здобуттям Галичиною ширшої автономії та початком колонізації.

Власне такий поділ автор значною мірою пов’язує із особливостями формування бюрократичного апарату в краї та залученням до роботи фахівців з різних частин тих держав, до складу яких входила Галичина. Так, наприклад, необхідність поділу другого періоду пояснюється допущенням до місцевих урядів польської шляхти, міщан та австрійських німців і згерманізованих чехів, котрі добре розуміли польську й українську мови. Натомість, з кінця XVIII ст. влада взяла курс на жорстку германізацію, що проявилась у звільненні політично неблагонадійних поляків та прийнятті на роботу переселенців з Надрейнні. Наслідком цього, підкреслював Є. Яцкевич, було вживання у місцевих документах двох типів готичного письма: попереднього австрійського, яким користувались писарі слов’янського походження, для якого характерним є модифікація готичних літер у бік їх заокруглення через більшу звичність при письмі, та “гарного” німецького, надрейнського, який очевидно вирізнявся дотриманням певних визначених стандартів.

Сам текст виступу не позбавлений певних термінологічно-методологічних огріхів (наприклад, протиставлення готичного та латинського письма, суворой прив’язки готики до німецькомовних документів), однак врахування автором певних соціально-економічних реалій та спостереження над роботою відповідних канцелярій, складом їх персоналу суттєво підвищують вартість його дослідження.

Виступ наступного учасника наради – Ярослава Павловича Кіся (1918–1986) стосувався значення допоміжних історичних дисциплін у підготовці студентів до наукової роботи. Така тематика для доповідача була закономірною, оскільки сам Я. П. Кісь – на той момент доцент, а в подальшому професор кафедри

історії УРСР Львівського університету⁴⁷ – чи не найбільше з присутніх доклався до професійної підготовки студентів історичного факультету: ще починаючи з кінця 1940-х років читав для них палеографію (як зазначалось у документах – латинську, слов'янську, російську чи то східнослов'янську)⁴⁸, а в подальшому для студентів кафедральної спеціалізації – такі курси, як “Методика вивчення історичних джерел”, “Історична географія УРСР”⁴⁹. У 1970–1980-х роках він став автором єдиного на той час україномовного навчального посібника з палеографії⁵⁰ та уклав машинописний варіант навчальних посібників з хронології та метрології⁵¹. Саме Я. Кісь не раз наголошував на необхідності якомога повнішого вивчення комплексу спеціальних/допоміжних історичних дисциплін студентами істориками та навіть виступив з цього приводу на Другій республіканській науковій конференції з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін у Києві⁵².

У виступі на нараді в Інституті суспільних наук учений розглядав необхідність вивчення студентами спеціальних/допоміжних історичних дисциплін, зважаючи на необхідність сформуванню в них вміння працювати (“шукати, оцінювати, критично опрацьовувати”) з історичними джерелами. Відповідно, Я. Кісь вибудовує своєрідну модель/схему, за якою мало б проходити їх викладання студентам. Спочатку – архівознавство (включно з археографією) та джерелознавство як базові дисципліни, котрі повинні підготувати студента до роботи в архіві, дати йому базові знання про історичні джерела, їх критику та аналіз, пізніше – історична бібліографія, котра повинна допомогти у пошуку доробку попередників. Поряд з ними мають викладатися ті дисципліни, котрі допоможуть безпосередньо працювати з письмовими, насамперед, актовими пам'ятками, зокрема палеографія та дипломатика. Далі, на думку доповідача, мають йти інші допоміжні історичні дисципліни (історична географія, хронологія, нумізMATика, сфрагістика, геральдика, генеалогія), без котрих важко зрозуміти ті чи інші історичні явища та суспільні процеси, які досліджуватиме молодий учений. Не оминув своєю увагою Я. Кісь і необхідності поглиблення міждисциплінарних зв'язків з іншими науками гуманітарного циклу, зокрема з філологією.

⁴⁷ Архів Львівського національного університету імені Івана Франка (далі – Архів ЛНУ ім. І. Франка), ф. Р-119, оп. 2 о/с, спр. 7142, арк. 3–4, 5–6, 64.

⁴⁸ Там само. Арк. 36, 51, 53.

⁴⁹ Там само. Арк. 88.

⁵⁰ *Кісь Я.* Палеографія: навч. посібник / Ярослав Кісь. Львів, 1975.

⁵¹ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 2 о/с, спр. 7142, арк. 123.

⁵² *Кісь Я.* Значення допоміжних (спеціальних) історичних дисциплін у підготовці наукових працівників / Ярослав Кісь // Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. Київ, 1965. С. 193–202.

Наступна частина виступу відведена окресленню можливої навчальної бази при вивченні спеціальних/допоміжних історичних дисциплін взагалі та у Львівському університеті зокрема; зрештою, було коротко окреслено історію викладання та вивчення згаданих дисциплін у цьому навчальному закладі у минулому та в зазначений час⁵³.

Ще одним доповідачем на нараді був відомий український бібліограф та книгознавець Федір Пилипович Максименко (1896–1983). Вихідець з Наддніпрянщини, він долею обставин опинився 1946 р. у Львові, де розпочав роботу в університетській бібліотеці: спочатку завідувачем бібліографічного відділу, у 1950–1967 рр. – заступником директора з наукової роботи, а з 1974 р. – завідувачем відділу рукописних та рідкісних книг. Окрім власне організаторської та управлінської роботи, Федір Пилипович активно займався науковою діяльністю, був автором та укладачем численних розвідок та публікацій⁵⁴. Головним інтересом усього його життя була бібліографія, на ниві якої він і здобув найбільшу славу. На нараді Ф. Максименко виступив із коротким повідомленням (на жаль, його точної назви не зберегла ні стенограма, ні журнальна публікація) щодо української історичної бібліографії⁵⁵. Як видно із стенограми, його виступ поділявся на декілька частин. У першій з них Ф. Максименко подав коротку історію історичної бібліографії в УРСР у 1920–1930-х роках, виділивши три головні центри її розвитку: Харківську науково-дослідну кафедру історії української культури під керівництвом Дмитра Багалія, історичну секцію АН УСРР очолювану Михайлом Грушевським та комісію з вивчення Жовтневої революції та історії партії при ЦК КП(б)У. В другій – намітив завдання у галузі української бібліографії, серед яких: 1) укладення списків надрукованих бібліографічних покажчиків (тобто “бібліографії бібліографії”); 2) забезпечення необхідною бібліографією студентів, учнів та широких кіл читачів; 3) активізація роботи над бібліографією преси та мемуаристики; 4) популяризація відомостей з історичної бібліографії та джерелознавства. Ф. Максименко наголосив також на необхідності належного бібліографічного забезпечення статей до “Української радянської енциклопедії”, робота над якою активно велась на той час.

Певне довідкове значення має виступ працівника університету, а в минулому – знаного організатора українських музеїв, дійсного члена НТШ Івана-Юліана

⁵³ У подальшому Я. Кісь опублікував окрему статтю з цього питання. Див.: *Кісь Я.* До історії розвитку допоміжних історичних дисциплін у Львівському університеті / Ярослав Кісь // Науково-інформаційний бюлетень Архівного управління УРСР. Київ, 1963. № 4. С. 37–40.

⁵⁴ Про Ф. Максименка див.: Збірник пам'яті українського бібліографа Федора Максименка. Львів, 2008; *Білокінь С.* Максименко Федір Пилипович / Сергій Білокінь // Енциклопедія історії України. Київ, 2009. Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В. Смолій (голова) та ін. С. 456–458.

⁵⁵ У травні 1959 р. на згаданій Республіканській нараді з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін в УРСР у Києві він виступив з аналогічною доповіддю “Стан і основні завдання розвитку історичної бібліографії на Україні”. Див.: *В. С.* Республіканська нарада з питань розвитку допоміжних історичних дисциплін. С. 114–115.

Владиславовича Шпитковського (1880–1969). У свій час він навчався на філософському та юридичному факультетах Львівського університету, студіював географію, історію та українську літературу. У 1934 р. отримав диплом доктора філософії, однак, через своє українське походження, не був допущений до викладання в університеті; працював вчителем гімназій у Львові та багатьох повітових містечках⁵⁶. З 1945 р. І.-Ю. Шпитковський перейшов на роботу до Львівського університету, де спочатку працював старшим лаборантом кафедри історії стародавнього світу та середніх віків, а в подальшому – завідувачем кафедрального музею сфрагістики, геральдики і нумізматики⁵⁷. Основою для створення цього музею були, насамперед, нумізматична та сфрагістична колекції, сформовані в університеті у попередні роки, та відповідна спеціалізована бібліотека. Паралельно, у 1952/53–1957/58 н. р., учений був залучений до проведення практичних занять для студентів зі сфрагістики, нумізматики і геральдики⁵⁸.

Як свідчить стенограма, виступ І.-Ю. Шпитковського, швидше за все, був певною імпровізацією, аніж ретельно підготовленою доповіддю, й окрім основної теми – розповіді про згаданий кафедральний музей, містив відступи (ремнісценції), у яких йшлося про роботу вченого у різних музеях та бібліотеках, сферу його наукових зацікавлень та коло знайомств, ставлення до музею з боку адміністрації університету (яке, очевидно, не завжди було однаковим, оскільки музей не мав офіційного статусу). Щоправда, вже через декілька місяців – у травні 1959 р. – завдяки сприянню керівництва історичного факультету (а можливо цьому посприяло і рішення аналізованої наради) вдалося домогтись відкриття загальнофакультетського кабінету допоміжних історичних дисциплін, а І.-Ю. Шпитковський став його першим завідувачем⁵⁹. Заслуговує на увагу і згадка про колекцію мемуарів та листів до історії України, які практично не були впроваджені в обіг, та підготовлену ним бібліографію української геральдики. Додамо, що сам І.-Ю. Шпитковський був автором спеціальної праці з ділянки геральдики та генеалогії, присвяченої роду Шептицьких⁶⁰, на засіданнях кафедри історії стародавнього світу та середніх віків виголосив декілька

⁵⁶ Див.: Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 5413, арк. 10, 11–12 зв., 13–14 зв., 24.

⁵⁷ Про сам музей та його збірки див.: *Бандровський О.* Кафедра археології, античності та середньовіччя / Олександр Бандровський // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). Ювілейна книга / Упоряд. О. Вінниченко, О. Целуйко. Львів, 2000. С. 21; *Шуст Р.* Допоміжні/спеціальні історичні дисципліни. С. 193; *Чайка Р.* Музей археології та кабінет спеціальних історичних дисциплін / Роман Чайка // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). С. 62.

⁵⁸ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 5413, арк. 62–63, 69, 96, 97, 123, 128, 130–131, 136, 143, 145.

⁵⁹ Там само. Арк. 157–159.

⁶⁰ *Шпитковський І.* Рід і герб Шептицьких / Іван Шпитковський. Львів, 1936. Ч. 1 [видання “Богословії”. Ч. 23].

доповідей, присвячених проблемам геральдики України⁶¹, і, якщо вірити некрологу, підготував “Курс геральдики та загального знаківництва України”, а також підручник зі сфрагістики⁶², котрі так і не були опубліковані.

Врешті слово в обговоренні питання стану та розвитку допоміжних історичних дисциплін узяли ще двоє присутніх на засіданні – П. Гудзенко та В. Осечинський. Перший з них – Пантелеймон Петрович Гудзенко (1907–1994), був відомим архівістом та археографом, що впродовж 1943–1948 рр. керував діяльністю усіх державних архівів в УРСР, а після переходу до Інституту історії АН УРСР працював у відділі археографії, завідувачем якого став на початку 1959 р.⁶³ Зрештою, саме цей відділ було трансформовано у квітні того ж року у відділ допоміжних історичних дисциплін, а П. Гудзенко став його першим завідувачем⁶⁴. Учений бував у Львові як керівник архівних установ, однак цього разу, як випливає із виступу, його відрядили до Інституту суспільних наук як спостерігача від Інституту історії. Стосовно Василя Костянтиновича Осечинського (1904–1981), то він був довголітнім завідувачем кафедри історії СРСР (1940–1941, 1944–1969)⁶⁵ та зажив недоброї слави через боротьбу з “буржуазним націоналізмом”, школою М. Грушевського, брав участь у цькуванні І. Крип’якевича та С. Злупка⁶⁶. Відповідно, важко зрозуміти причини, які змусили його взяти слово, хоча б з огляду на те, що і наукові інтереси вченого лежали в іншій площині. Виступи цих двох учасників наради є певними рефлексіями істориків над можливостями застосування та потребами розвитку названих дисциплін, покращення якості наукових праць та усунення помилок у них, реорганізації викладання у вищій школі взагалі та у Львівському університеті зокрема.

⁶¹ Архів ЛНУ ім. І. Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 5413, арк. 150.

⁶² *Прокопів І.* Історик гайдамацьких рухів Іван Шпитковський / І. Прокопів // УДЖ. 1969. № 10. С. 100–101.

⁶³ Упродовж 1950–1955 рр. П. Гудзенко був виконувачем обов’язків завідувача цього відділу. Див.: Пантелеймон Петрович Гудзенко (1907–1994 рр.): історик, архівіст, археограф і організатор науки (Збірник на пошану вченого з нагоди 100-річчя від дня народження і 90-річчя архівної справи в Україні). Київ, 2009. С. 303.

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ *Сирота Р.* Кафедра історії СРСР / Роман Сирота // Історичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка (1940–2000). С. 51; *Кріль М.* Осечинський Василь Костянтинович / Михайло Кріль // Там само. С. 140–141.

⁶⁶ Див. про це: *Дашкевич Я.* Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів / Ярослав Дашкевич // Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2006. С. 369–401; Михайло Грушевський і львівська історична школа. Матеріали конференцій. Львів, 24–25 жовтня 1994 р. Нью-Йорк; Львів, 1995. С. 32–98; *Яремчук В.* Офіційні історики в УРСР післясталінського періоду: спроба колективного портрету / Віталій Яремчук // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського державного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2008. Вип. 15. С. 180–186; *Культурне життя в Україні. Західні землі.* Львів, 1996. Т. 2. 1953–1966 / Ред. колегія: Юрій Сливка (відп. ред.), Тамара Галайчак, Олександр Луцький. С. 621–623.

Робота наради завершилась ухваленням рішення, запропонованого головою⁶⁷. Текст ухвали побудований за традиційним радянським взірцем – наголос на наявних здобутках доповнювався переліком недоліків, які потрібно було подолати, а також узяти на себе певні зобов'язання. Намічені завдання передбачали включення до тематики наукових, архівних та музейних установ тем з допоміжних історичних дисциплін, розробку питань джерелознавства УРСР та публікацію збірників документів і матеріалів, участь у створенні бібліографії УРСР, підготовку до друку біографічного словника та словника історичної термінології, історико-географічного атласу УРСР, видання альбомів печаток, гербів, монет, перетворення “Бюлетня архівного управління УРСР” у повноцінний фаховий журнал, написання підручника з допоміжних дисциплін для студентів історичних факультетів. Окремий пункт містив заклик до керівництва Львівського університету створити кафедру з допоміжних історичних дисциплін, або, принаймні, відповідний кабінет та активніше залучати до наукової роботи студентів.

Як бачимо, деякі з ухвалених рекомендацій мали загальний та неконкретизований характер, без чіткої вказівки виконавців. Частина з них і так уже виконувалися або ж вносилися у план наукової роботи Інституту суспільних наук. Чи не єдиним досягненням стало відкриття у Львівському університеті кабінету допоміжних історичних дисциплін. Зрештою, у цьому не було нічого дивного. В атмосфері підозрливості та всебічного контролю, в якій перебував у цей час Інститут, постійного “пропісочування” його дирекції за допущені ідеологічні прорахунки⁶⁸, розгорнути в повному обсязі дослідження з ділянки спеціальних/допоміжних історичних дисциплін у ньому було практично неможливо. Діяльність у цьому напрямку окремих працівників – І. Крип'якевича, С. Білецького, Я. Ісаєвича, Я. Дашкевича – була надзвичайно важливою, але часто спорадичною. Мабуть це, врешті-решт, і підштовхнуло І. Крип'якевича до пошуку нових форм покращення організації роботи над згаданими дисциплінами, залучення молодих дослідників (О. Мацюка, О. Купчинського, М. Вавричин, О. Маркевича, В. Гавриленка) та створення нової форми для обміну думками і заслуховування результатів – теоретичного семінару з архівознавства та спеціальних/допоміжних історичних дисциплін при ЦДІА УРСР у м. Львові.

У чому все-таки значення наради, що відбулася 31 січня 1959 р. в Інституті суспільних наук АН УРСР? Передусім, це перше повоєнне засідання істориків

⁶⁷ Архів ІУ НАН України, спр. 301, арк. 65–67. *Порів. з інформаційним звітом: А. Б. Народа з питань допоміжних історичних дисциплін. С. 162*

⁶⁸ *Див., наприклад, довідку відділу науки і культури Львівського обкому КПУ з лютого 1959 р., у якій йдеться про недостатнє оволодіння марксистсько-ленінською ідеологією наукової роботи, та відповідну постанову бюро обкому партії: Культурне життя в Україні. Західні землі. Т. 2. С. 334–371.*

у Львові, на якому так широко обговорено стан розвитку спеціальних/допоміжних історичних дисциплін, проведено обмін думками з цього приводу. Частина виголошених на нараді доповідей склала основу більших виступів та публікацій, що дозволяє докладно простежити еволюцію написання цих текстів, зазирнути у своєрідну лабораторію учених. Деякі з цих виступів, хоча й містять цікаві авторські роздуми і спостереження, з тих чи інших причин, не були опубліковані та впроваджені до ширшого наукового обігу. Зрештою, поряд із київськими, львівська нарада фактично стала точкою відліку нової хвилі відродження інтересу до джерелознавства, архівознавства та інших спеціальних/допоміжних історичних дисциплін в Україні у післясталінську епоху. Як наслідок цих зрушень сформувалось нове гроно вітчизняних істориків, котрі надовго і планомірно зайнялися розробкою зазначених дисциплін, заклавши ті підвалини їх розвитку, на яких, значною мірою, ми стоїмо зараз.

****

В основу публікації покладено текст стенограми наради, який зберігається в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України і є машинописом на шістдесяти двох сторінках, зшитих ниткою з лівого боку. На титульній сторінці вказано інституцію (Львівський Інститут суспільних наук Академії наук УРСР), повну назву наради, дату та місце проведення. Текст чіткий, читабельний, містить окремі виправлення та вписи (як правило, іншомовні слова та терміни), здійсненні чорнилом. Угорі кожної сторінки (крім перших двох) стоять номери блоків та сторінок, розшифрованих та набраних двома друкарками. Їх криптоніми – “И. А.” та “Р. Д.” – проставлені внизу кожної останньої сторінки блоку. Оригінальні посилання в тексті додатково позначені зірочкою (*).

При підготовці тексту до друку нами виправлено відверті описки та помилки, на що вказано у відповідних посиланнях.

СТЕНОГРАМА

наради працівників відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР разом з представниками історичних кафедр Львівського Держуніверситету ім. Ів. Франка, а також працівників архівів і музеїв м. Львова по питанню “Про стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін”, 31 січня 1959 року, м. Львів.

Тов. Івасюта:

В доповіді М. С. Хрушова про контрольні цифри розвитку народного господарства СРСР на 1959–1965 рр. вказується: “Серйозні вимоги ставляться до всіх галузей суспільних наук. Наші економісти, філософи, історики покликани глибоко дослідити закономірність переходу від соціалізму до капіталізму, вивчати досвід господарського і культурного будівництва, сприяти вихованню трудящих у комуністичному дусі. Перед ученими в галузі суспільних наук, особливо перед економічною наукою, стоїть завдання творчого узагальнення і сміливого історичного розв’язання нових питань, що їх висуває життя. Треба всебічно аналізувати найважливіші процеси, які відбуваються в капіталістичному світі, викривати буржуазну ідеологію, боротися за чистоту марксистсько-ленінської теорії”.

Боротись за чистоту марксистсько-ленінської теорії в історичній науці неможливо без підготовки нових фундаментальних праць з історії, які можливо здійснити, використавши ряд допоміжних історичних дисциплін, як джерелознавство⁶⁹, яке розробляє методи вивчення і використання історичних джерел, як використавши⁷⁰ ряд другорядних історичних дисциплін, змістом яких є наукові прийоми аналізу і використання історичних дисциплін.

Мова тут може бути⁷¹ про палеографію, епіграфіку, сфрагістику і геральдику, історичну метрологію, хронологію, дипломатику, археографію, нумізматику і т. д.

На науковій сесії з питань розвитку гуманітарних наук в УРСР, яка відбулася в кінці травня минулого року, зокрема на секції з історії вказувалося на той незадовільний стан, який склався на сучасному етапі з допоміжними історичними дисциплінами, і поставлено завдання ці важливі допоміжні дисципліни розвивати в усій республіці і, зокрема, у відповідних науково-дослідних установах та музеях, оскільки без них на сучасному етапі гальмується всебічний дальший розвиток історичної науки республіки, перед якою стоять на сучасному етапі особливо важливі завдання, зокрема по створенню багатотомної історії нашого народу.

⁶⁹ “джерелознавства”

⁷⁰ У стенограмі помилково “використавни”

⁷¹ “быти”

Ця важлива робота по розвитку і керівництву розвитком допоміжних історичних дисциплін, буде концентруватися навколо відділів по допоміжних дисциплінах, які вже є, або будуть відкриті в Інституті історії АН УРСР, але це не означає, що і на місцях, зокрема у Львові, де чимало сконцентровано спеціалістів, не можна дещо зробити в цьому напрямку. Мається на увазі не тільки підготовка відповідних праць, а й підготовка кадрів нашого молодшого покоління. Цій меті і має служити наша перша нарада, яка повинна підвести не тільки перші підсумки того, що у нас до цього часу робилося, а й намітити певні заходи до того, що ми зможемо зробити тут, у нас, що у свою чергу сприятиме розробці широких заходів з цих питань, які має обговорити республіканська нарада з питань стану і розвитку історичних допоміжних дисциплін, яка відбудеться за попередніми даними, в березні цього року⁷².

На сьогоднішній нараді наших відділів разом з представниками історичних кафедр Держуніверситету⁷³, наших історичних архівів, а також музеїв виноситься доповідь нашого шановного академіка І. П. Крип'якевича "Про стан і завдання розвитку допоміжних дисциплін з історії в УРСР".

Після доповіді прохання буде до присутніх товаришів виступити як по роботі наших установ, так і по важливих питаннях, які піднімалися⁷⁴.

Щодо розпорядку: доповідача не будемо обмежувати, а відносно повідомлень 15–20 хв., у виступах – не більше 10 хв.

Якщо не буде заперечень відносно такого розпорядку, то приймемо його.

Слово надається по вказаній вже темі для доповіді академіку І. П. Крип'якевичу.

Акад. Крип'якевич І. П.:

Я хочу доповісти про стан і завдання розвитку допоміжних дисциплін історії в УРСР.

На конференції, присвяченій розвитку суспільних дисциплін в УРСР, що відбулася в Києві в липні 1958 року, в дискусії звернено увагу на велике значення допоміжних дисциплін історії та на недостатній стан їх розробки, і доручено колективам істориків постаратися про кращу їх організацію.

Допоміжні дисципліни історії на Україні пройшли в минулому значний шлях розвитку. Основними центрами, де вони розвивалися, були університети.

Кафедри, які займалися історією середньовіччя, організували постійні⁷⁵ курси допоміжних дисциплін, прочитані лекції публіковано і так виникла чимала література, присвячена різним спеціальностям. Згадаємо тільки публікації В. Антоновича, Д. Багалія, В. Данилевича, А. Введенського.

⁷² Відбулась у Києві 14–15 травня 1959 р.

⁷³ "Деруніверситету"

⁷⁴ "піднімалися"

⁷⁵ постійні"

Іван Крип'якевич у період роботи в Інституті суспільних наук АН УРСР

Іван-Юліан Шпитковський проводить екскурсію у кабінеті допоміжних історичних дисциплін (кінець 1950-х – початок 1960-х років)

Участь у цих роботах мали також архівознавці, як Ів. Каманін, В. Романовський, Ол. Вітвіцька.

Із західноукраїнських дослідників спеціалістами в галузі допоміжних дисциплін історії були Б. Барвінський та Ів. Шпитковський.

Посилаючись на ці давні і славні традиції, наше покоління істориків повинно прикласти всіх зусиль, щоб допоміжні дисципліни історії поставити на високому рівні та пристосувати їх до актуальних потреб радянської науки.

Приступаючи до огляду теперішнього становища і потреб у цій галузі історії, насамперед треба вирішити питання, які саме дисципліни зараховувати до допоміжних.

Спеціалісти-дослідники погоджуються всі на те, що до допоміжних дисциплін історії належать в першу чергу: дипломатика, палеографія, епіграфіка, сфрагістика, геральдика, генеалогія, хронологія, а деякі приймають також нумізматику з метрологією та історичну географію.

Деякі автори⁷⁶ підручників допоміжних наук заявляються ще за цілим рядом інших наук, наприклад, Большаков приймає також антропологію, археологію, мовознавство, бібліотекознавство, архівознавство, історіографію; Семкович – філологію, філософію, право, психологію, соціологію, етнографію, історію мистецтва, історію літератури, економіку, статистику і інш.

Коли брати справу так широко, то нема ні одної дисципліни, якої досягненнями історик не користувався б при своїх дослідженнях. Але коли справа йде про практичне вирішення питання, то коло допоміжних дисциплін треба обмежити до тих, які є справді необхідними і актуальними, без яких історик не може вести своєї роботи.

Беручи до уваги, що наша нарада має виробничий характер і тут зібралися спеціалісти різних дисциплін, я буду торкатися тільки конкретних питань, які потребують нового розроблення.

У цьому огляді я бажаю говорити наперед про дисципліни, які мають основне значення для історичних досліджень, а саме: про архівознавство, джерелознавство, історіографію, бібліографію, історичну географію, історичні словники, а далі про “класичні” допоміжні дисципліни: дипломатику, палеографію, епіграфіку, сфрагістику, геральдику, генеалогію, хронологію, нумізматику і метрологію.

Починаю від архівознавства.

Архіви дуже близько стоять до історичних досліджень: вони ж постачають історикові основний матеріал до його роботи. Для істориків незвичайно важлива добра організація архівів. Але архівознавство це ділянка незвичайно широка, яка має свої окремі завдання і свої методи роботи.

Архіви в Радянському Союзі прекрасно організовані, вони не тільки займаються впорядкуванням своїх фондів, але також публікують збірники

---

⁷⁶ “актори”

історичних матеріалів та на своїх конференціях обговорюють науково-дослідчі питання. Отже архівознавство не можна вважати допоміжною дисципліною історії, а самостійною дисципліною, якої досягненнями історики користуються. Але можемо висловити деякі побажання до архівів у питаннях, які особливо цікавлять істориків:

1. З задоволенням прийняти до відома, що архіви публікують путівники⁷⁷ своїх фондів (Київський Центральний Історичний Архів; Центральний Державний Архів Жовтневої революції; Харківський обласний, Кримський обласний архів та інш.).

Відділ рукописів Львівської бібліотеки АН УРСР опублікував анотовані покажчики рукописних матеріалів до революції 1848 р. та до визвольної війни 1648–1654 р.р. Треба висловити побажання, щоб всі архіви і відділи рукописів видали такі описи чи покажчики.

2. У 1955 р. Львівський обласний архів опублікував довідник про установи всієї України.

3. Видавати журнал, присвячений архівознавству, перетворити бюлетень арх. укр. в журналі.

4. Архівам присвячувати більше уваги історичним допоміжним дисциплінам, як дипломатиці, палеографії.

З архівними дослідженнями близько зв'язане джерелознавство, яке можна вважати одною з важливих допоміжних дисциплін історії. Завдання джерелознавства – є підбір історичних джерел, їх класифікація та критичний аналіз.

Для дослідника, в першому етапі роботи, при збиранні матеріалів, дуже важливо мати основні інформації про головні групи джерел, які йому приходится використовувати. Чим точніші і більш розгорнуті дані про джерела, тим легше розпочати роботу.

Матеріали для українського джерелознавства зібрали у своїх роботах Іконніков та Багалій, але більше уваги вони присвячували нарративним⁷⁸ джерелам – літописам, мемуарам і ін., а основна група документального матеріалу – документи, грамоти, акти, – залишилася слабо обробленою⁷⁹.

Цінна робота акад. Тіхомірова “Источниковедение истории СССР” дає деякі матеріали до історії України, але тільки у стислому обсягу. Перед істориками України стає завдання дати огляди джерелознавства для різних періодів історії, щоб облегшити вступні роботи, особливо, початкуємим історикам.

Як дізнаюся, саме вийшов у світ підручник доцента київського університету Стрельського “Источниковедение XIX–XX вв. в России”, такі самі по Україні.

⁷⁷ “путівки”

⁷⁸ Так у тексті

⁷⁹ “обробленою”

Я, спільно з С. Г. Білецьким підготував огляд джерел до історії західних земель періоду феодалізму – охоплює інформації про архіви та огляд публікацій джерел за різними групами.

З джерелознавством періоду феодалізму і частково капіталізму зв'язана потреба видання спеціальних словників, які полегшували б зрозуміння давніх текстів.

Так, потрібний словник староукраїнської мови, мови джерел XIV–XVIII ст. Окремі невеликі словники такого типу знаходимо при деяких археографічних публікаціях, наприклад: “Воссоединение Украины с Россией”. Але необхідний широкий словник, як для староруської мови словник Срезневського. Можна довести до відома, що роботи над словником староукраїнської мови вже розпочав відділ мовознавства інституту суспільних наук, в першому етапі оброблюючи матеріал до XV ст. включно.

Потрібні термінологічні словники, як словники судово-адміністративної термінології, типу Горбачевського та польського юриста-історика Домбковського. Маємо відомості, що співробітники львівського історичного архіву збирають матеріали для такого словника.

Потрібний і ширший словник “реалій”⁸⁰, тобто термінів стародавнього побуту, який охоплював би різні галузі матеріальної культури і давав дослідникам інформації про різні назви стародавніх⁸¹ – [...] про адміністративні установи, різні ділянки культури, військову старовину, зброю, одяг, монети, міри, ваги і т. ін. Матеріал для такого словника збирають деякі історики та архівісти.

Первинною важливою допоміжною дисципліною історії є бібліографія. Минуло сто років з часу, коли вийшов у світ “Указатель источников для изучения Малороссийского края” 1858 р., присвячений в головному бібліографії історії України.

В дожовтневий період історична бібліографія на Україні дійшла до значного розвитку. Згадаємо тільки бібліографічні та джерелознавчі роботи В. Антоновича, Дмитра Багалія, великий “Опыт русской историографии” – В. Іконнікова. Було надруковано цілий ряд бібліографій різних областей України: Київщини, Харківщини, південної України, Криму, Галичини, Закарпаття, покажчики великих історичних журналів, як “Киевская Старина”, “Записки Наукового Товариства ім. Шевченка”, “Чтения Общества Нестора Летописца”, історичних товариств у Харкові та Одесі і інш., видань археографічних комісій, бібліографій та біографій окремих істориків.

Після Жовтневої революції бібліографічні дослідження розгорнулися були дуже широко, – вийшов у світ “Нарис української історіографії” Д. Багалія, “Матеріали до краєзнавчої бібліографії України” Ф. Максименка, приготувалася

⁸⁰ У київському варіанті “реалій”

⁸¹ “різнародні”

⁸² У цьому місці у тексті стенограми – лакуна

“Бібліографія української історичної бібліографії” та інші роботи, але їх перепинила війна. В останніх роках бібліографічні роботи прийшли до нового розвитку, головню у зв’язку з святкуванням історичних роковин: 300-річчя возз’єднання України з Росією, 50-річчя першої російської революції, 40-річчя Радянської влади, 40-річчя КПРС, Комуністичної партії України, КПЗУ та ін. Вийшов цілий рад основних бібліографічних показчиків⁸³ та рекомендаційної бібліографії літератури з нагоди цих юбілеїв.

Важливе значення має також розвиток краєзнавства.

Вийшов у світ ряд бібліографій до історії окремих міст та районів: Харкова, Львова та Львівщини, Переяслава-Хмельницького, Чернігова, Черкащини. Останньою новиною є прекрасно складений бібліографічний показчик історії Києва, М. Н. Шеліхової (перший випуск).

Ці різnorodні роботи показують, що назрів уже час, щоб з’єднати всі сили колективів істориків та видати одну велику бібліографію української історії, яка охоплювала б весь історичний процес з найдавніших часів до сучасного, радянського періоду. Проект такого бібліографічного показчика “Історії Української РСР” складено працівниками Державної історичної бібліотеки УРСР в Києві. Показчик розраховується на 30 тисяч назв та 60 друкованих аркушів, набраних петітом. Має складатися із трьох томів: 1. Феодалізм⁸⁴, 2. Капіталізм, 3. Радянський період. До показчика будуть включені твори основоположників марксизму-ленізму, партійні документи, джерела і джерелознавчі роботи, наукова і популярна література (книги, статті в журналах, основні рецензії), бібліографічні і довідкові видання та ілюстративні матеріали, також загальні праці із історії СРСР, узагальнюючі дослідження по історії української літератури, мистецтва, археології, етнографії та ін. Буде використана література не тільки російською і українською мовами, але також іноземні публікації. Особливу увагу буде присвячено краєзнавчій літературі.

Складання бібліографії мали б провести в основному працівники Інституту історії АН УРСР та Державної історичної бібліотеки УРСР у Києві. Закінчення роботи планується на 1965 р.

Треба привітати заплановану роботу як один з найважливіших наукових заходів у галузі історії, – здійснення її високо піднесе українську історіографію.

Колективи істориків і окремі історики повинні дати впорядникам бібліографії всебічну допомогу, щоб у показчик можна було увести також маловідомі матеріали, вміщені в різних другорядних публікаціях, провінціальних журналах, газетах і інш.

Кожний дослідник може зібрати хоч би і неповну бібліографію по своїй спеціальності, яка може дати важливі дані при складанні повної бібліографії

---

⁸³ “показчиків”

⁸⁴ “Феодалізм”

української історії. Наприклад, такі теми: історія міст, торгівлі, промисловості, цехів, краєзнавча бібліографія, бібліографія осіб, бібліографія допоміжних дисциплін історії.

Елементи джерелознавства та бібліографії з'єднує історіографія, тобто історія історичних досліджень. При кожній науковій роботі важливо мати відомості, хто з дослідників оброблював те саме питання, якими джерелами користувався, як його освітлював. Деякі огляди української історіографії давали у своїх роботах Лазаревський, Антонович, Багалій, Іконніков, Карпов, Михайло і Олександр Грушевські, Василенко, – але тільки до деяких періодів. Спробу підручника дав Д. Дорошенко, “Огляд української історіографії”, Прага, 1923, але робота, опублікована за кордоном, потребує критичного підходу. Маємо відомості, що в Києві виходить у світ нарис української історіографії (до середини XIX ст.).

Нових досліджень потребує історична географія. В перших десятиріччях XX ст. вона була на високому рівні розвитку: згадати тільки Лазаревського “Описание старой Малороссии”, Кордта “Материалы по истории русской картографии”, роботи Ласкоронського та ін.

В 1920–30 рр. у складі АН УРСР існувала окрема історично-географічна комісія, яка видала кілька томів “Історично-географічного збірника”. У Львові проф. Кордуба проводив широку роботу по збиранню географічної топоніміки. На Закарпатті вийшла цінна збірка назв селищ за редакцією Петрова. Зараз є всі можливості, щоб ці роботи продовжувати. Ми є свідками незвичайного росту зацікавлення краєзнавством.

На місцях, в районах, містах, селах за період Радянської влади виросла нова інтелігенція, яка розуміє значення науки та з вузів винесла деякі дослідчі методи: вона не проходить байдуже біля найближчого оточення, а бажає його досліджувати і до нас, істориків, ставить вимоги допомогти їй, між іншим, в історично-географічних дослідженнях. В різних місцях є краєзнавчі гуртки, трудящі вимагають лекцій з місцевої історії, відкрито місцеві музеї. Ця робота потребує уваги і допомоги.

Головні напрями роботи такі:

1. Для забезпечення потреб краєзнавства і історично-географічних досліджень в цілому необхідно почати роботи для складення історично-географічного словника УРСР, такого типу, як польський “Словник географічний”. Щоб це питання перевірити на практиці, відділ історії запланував складення історико-географічного словника Львівської області – робота вже розпочата.

2. Необхідно включити у плани також історичний атлас УРСР, видати багато карт популярного характеру, треба провадити дослідження на основі першоджерел.

3. Допомога краєзнавству⁸⁵. Більше уваги присвячувати місцевим дослідженням, сприяти писанню монографій міст, сіл, районів, заводів, культурних

---

⁸⁵ “краєзнавству”

установ і ін. У вузах організувати історико-географічні гуртки, які розроблювали б теми з місцевої історії. Допомогати в організації краєзнавчих музеїв.

Переходимо до історичних допоміжних дисциплін у спеціальному розумінні – це дипломатика, палеографія, епіграфіка, сфрагістика, геральдика, генеалогія, хронологія, нумізматики, метрологія. Вони виникли при дослідженнях джерел стародавнього світу і середньовіччя та в основному обслуговують дослідників періоду феодалізму, але мають також деяке значення і для нових періодів.

Дипломатика спершу обмежувалася описом середньовічних грамот (дипломів), пізніше зайнялася також аналізом документів нового часу. Такі дослідники, як Лаппо-Данілевський, Линниченко, Розов, Грушевський, Свенціцький дали цінні дослідження грамот Київської Русі і Галицько-Волинського князівства. Лазаревський і Каманін підняли питання аналізу документів XVII–XVIII ст., виявивши ряд фальсифікатів того часу. Уваги заслуговують дослідження проф. Введенського⁸⁶ про фальсифікацію документів в XIX ст.

Зараз перед дипломатикою, поряд з давніми завданнями, виникають нові, а саме дослідження документів радянського періоду, як щодо зовнішньої форми, так з погляду на оформлення змісту. Для вирішення цих питань потрібно організувати нові роботи.

Палеографія має велике практичне значення при архівних дослідженнях. Для українських істориків потрібна, з одного боку, слов'яно-руська і українська палеографія, з другого – латино-польська. Основи української палеографії поклав заслужений київський архівіст Ів. Каманін, багато нового матеріалу опублікував Іл. Свенціцький. Необхідно продовжувати їх дослідження і дати повний підручник українського письма різних сторіч, з різними характерними варіантами. Поряд з тим, потрібні нові видання палеографічних таблиць та водяних знаків.

Досить широко розвинутою галуззю допоміжних наук є сфрагістика. У різних виданнях опубліковано значну кількість печаток з різних періодів, починаючи з Київської Русі і періоду роздрібнення, аж до XIX ст. Ближчий аналіз виявив значення сфрагістичних пам'ятників для кращого дослідження соціальних відносин періоду феодалізму, як печатки міст, рідкісні печатки сільських громад, козацькі печатки та ін. Так само печатки мають своє значення як пам'ятники прикладного мистецтва, деякі з них виконані з великим художнім смаком.

Найважливіше завдання істориків у цій ділянці – провести інвентаризацію та фотографування печаток, наявних у музейних збірках, а також в архівних фондах, бібліотеках і ін. Ці матеріали послужать для видання корпусу сфрагістичних пам'ятників України.

Новим, ще не розробленим відділом української сфрагістики є дослідження і публікація радянських печаток – з першого періоду встановлення радянської

---

⁸⁶ Так у тексті

влади, як печатки революційних комітетів, партизанських частин, комнезамів, культурних установ і ін. Дослідники архівних фондів повинні звернути особливу увагу на цю важливу групу пам'ятників.

Генеалогія і геральдика – дисципліни тісно пов'язані з феодальним суспільством, яке родоводами і гербами закріплювало свої “права” на експлуатацію поневолених мас. Зараз ці дисципліни мають дуже обмежене значення тільки при вирішуванні деяких питань соціальної історії феодально-кріпосницької формації, напр. для дослідження виникнення шляхти або козацької старшини, деколи як вияснення біографії окремих людей.

Хронологія має практичне значення, як дисципліна, яка переводить дати різних календарів на сучасну систему літочислення. Для українських дослідників потрібний підручник хронології, який давав би і загальні основи різних хронологічних систем і використав би також український матеріал: народні назви праздників⁸⁷, “святців” і ін.

Широке значення має нумізматика, якої основним завданням є дослідження грошового обороту на основі матеріальних залишків – монет, банкнотів і ін. Нумізматичні дослідження на Україні охоплюють широкий протяг часу – від монет стародавнього світу аж до радянського періоду. Нумізматична література України досить широка і вирішила, спільно з російською наукою, багато спеціальних питань, як монетну систему Київської Русі, поширення на Русі римських, арабських і візантійських монет, питання монет, карбованих у Львові та ін.

Україна мала видатних учених-нумізматиків, як Данилевич, Біляшевський, та ін. Потрібний зараз основний підручник нумізматики, в якому, поряд з загальними проблемами, були б з'ясовані спеціальні питання з історії монетної справи на Україні, як питання про карбування монет на Україні, назва грошей, поширення іноземних грошей і ін.

З нумізматикою зв'язується медалеграфія, яка дає огляд історичних медалей, які випускалися на відзнаку важливих історичних подій. До України належить деяка кількість історичних медалей (напр. К. Острозького, м. Одеси, деяких виставок, радянські пам'яткові медалі), але до цього часу їх не описали.

Метрологія, як допоміжна наука історії, дає огляд давніх мір, які виступали в різних періодах. Їх практичне значення велике при вирішуванні деяких питань економіки, особливо цін. Один з співробітників інституту суспільних наук склав словник мір і ваг, які вживалися на західно-українських землях в XVI–XVII ст. Потрібно таке дослідження поширити на всі періоди всієї території України і опублікувати широкий метрологічний словник.

Підсумовуючи огляд допоміжних дисциплін історії, треба підкреслити, що ці дисципліни мають значення не так самі для себе, а як засіб для піднесення основних історичних досліджень. Добре організовані допоміжні дисципліни дуже полегшують роботу істориків. Тільки уявіть собі, що ми маємо путівники по

⁸⁷ Так у тексті

архівах⁸⁸ та описи архівних фондів – опубліковану бібліографію історії України та джерелознавсько-історичну географію, історико-географічний словник, історичний атлас, підручники дипломатики, хронології, палеографії, нумізматики та ін. – наскільки легше було б працювати дослідникам.

Отже наше завдання і наш обов'язок організувати роботу над допоміжними дисциплінами і кожний історик зокрема і колектив можуть тут дати свій вклад і допомогти організації цієї важливої галузі історіографії.

Прошу товаришів зробити свої зауваження і практичні поради, як цю справу організувати. Це один з важливих шляхів, щоб на вищій рівень підняти науку та щоб виконати директиви, які дав нам XXI з'їзд партії.

Тов. Івасюта:

Слово для повідомлення про значення допоміжних історичних дисциплін в підготовці студентів до наукової роботи має тов. Кісь.

Тов. Кісь:

Я хочу торкнутися питання – яке мають значення допоміжні дисципліни при підготовці студентів до наукової роботи.

Всім відомо, товариші, яке значення мають історичні джерела для історика-дослідника. Без історичних фактів, історичних аргументів немає історичного дослідження, пізнання різноманітних явищ минулого.

Різноманітні історичні джерела вимагають різних способів для їх шукання, для їх оцінювання і розуміння. І саме допоміжні історичні дисципліни дають історика вміння, досвід як шукати, оцінювати, критично опрацьовувати історичні джерела.

Отже, допоміжні дисципліни цікавлять всіх істориків і тих, що вивчають історію давнього минулого і сьогоденного.

Студенти повинні готуватися не лише для самостійної роботи в школі, щоб уміти пояснити окремі історичні явища і процеси, вони повинні уміти самостійно думати і бути творцями, навіть творцями на роботі учительській.

Творцем є робітник за станком, новатор виробництва, який знаходить нові технологічні удосконалення. Творцем є учитель, який досліджує історію міста, селища і т. д.

Як це повинні вивчати студенти допоміжні історичні дисципліни, як повинен⁸⁹ проходити процес вивчення цих дисциплін на історичному факультеті?

Вивчення допоміжних історичних дисциплін повинно починатися з вивчення архівознавства, з відомостей про те як працювати в архіві, як описувати історичні джерела, знайомлення з організацією архівів і т. д. Не можна відділяти

---

⁸⁸ “архівав”

⁸⁹ “повине”

археографію від архівознавства в окрему допоміжну дисципліну. Вміння проводити текстологічний аналіз, точно доводити текст до читача, підготувати публікацію історичних документів, цього вчить археографія, що входить в курс архівознавства.

Закі молодий дослідник піде в архів, він повинен знати, що написано з питання, яке його цікавить. На це відповідь дає йому історична бібліографія. Отже, історична бібліографія показує йому, що вже написано, що надруковано з історичних джерел. Відомості студента доповнює і основний курс джерелознавства, яке він теж вивчає приблизно на III курсі.

Архівознавство і джерелознавство – це дві основні базові дисципліни. Джерелознавство дає відомості про історичні джерела, про критику й аналіз історичних джерел. Джерелознавство займається писаними історичними джерелами.

Перше, отже, що стоїть перед молодим дослідником, це як правильно прочитати історичні джерела, тому що зміст його передає письмо і мова. Письмо, що часто змінювалось протягом століть, правильне прочитання історичного джерела і є запорукою розуміння його.

Палеографія вчить правильно читати історичні джерела. Від правильного прочитання тексту залежить правильний історичний зміст.

Палеографія не лише вчить правильно читати історичні джерела, встановлює причини і закономірності розвитку письма, але встановлює автентичність, чи фальшивість окремих письмових пам'яток, встановлює дати недатованих документів, досліджує обставини серед яких появились окремі письмові пам'ятки.

Палеографія тісно зв'язана з дипломатикою і тому вони повинні бути теж першими дисциплінами, які вивчають на III курсі спеціалізації, які стануть фундаментом для студентів при веденні наукової роботи.

Дипломатика займається лише документами особливого правового значення, які відрізняються своїм і змістом, і формою. Дипломатика досліджує зовнішні риси, побудову і формули документу, дає критерії до розпізнавання ступені вартості, довір'я.

Дипломатика дає можливість розпізнавати фальшиві грамоти, але не відкидає їх, а шукає причин, що вплинули на цю фальсифікацію. Бо фальсифікація іноді розповідає про факти історично правдиві, хоч документ і є фальшивий юридично.

Оці знання одержує студент при вивченні дипломатики канцелярських правил, формул писання в окремих канцеляріях, окремих епохах.

Велике значення має хронологія, яку можна вивчати на IV курсі.

В різних часах, в різних епохах по-різному вимірювано і ділено час.

Історик повинен розуміти це вимірювання і ділення⁹⁰ часу. Історик повинен знати різні календарі, коли виникали, як утворювались. Я вже не кажу, що і для історика-новіста повинен бути знайомий календар французької буржуазної революції і т. д.

⁹⁰ “делення”

Це говорить про те, яке значення має хронологія для підготовки студентів різних спеціальностей, груп і дисциплін, якими вони цікавляться.

Подібне значення має і історична географія. Скажемо, така справа, як питання географічної статистики, географічна статистика колонізаційних рухів, вплив географічного середовища на економічний розвиток народів, розвиток політичної карти окремих країн з вивченням фізичної географії, топографії окремих областей, районів і т. д.

Ці дисципліни повинні йти на IV курсі після архівознавства, дипломатики, палеографії і джерелознавства.

Необхідною є нумізMATика, метрологія, сфрагістика і геральдика. Я хочу торкнутися таких питань, як геральдика, генеалогія, які, здавалося, зараз мають менше значення. Адже таке питання, як полонізація української шляхти і панування польської шляхти на землях українських, колонізація українських земель. Це допомагає⁹¹ з'ясувати геральдика.

А знаки на ремісничих виробах, на гончарських виробах, знаки на посуді, так званні “гмерки”⁹², знаки на килимах, на різних пам'ятниках матеріальної культури, які допомагають розпізнати їх виробників. Ці відомості дає сфрагістика і генеалогія і геральдика.

Всі ці курси повинні вивчатися на відповідній матеріальній базі: колекції монет, печаток, таблиць і т. д. Без такої бази їх вивчення важко собі уявити.

Базою для дипломатики і палеографії є зразки різного письма, таблиці, альбоми. Для дипломатики – зразки різних дипломів, грамот і копій і оригінальних⁹³. Не лише з копіями, але і з оригінальними⁹⁴ дипломами повинен знайомитись студент.

У вивченні допоміжних історичних дисциплін велику роль відіграє⁹⁵ філологічна підготовка, особливо коли йде справа про латинську палеографію і дипломатику, тоді без знання латинської мови вивчати їх дуже важко.

У своєму повідомленні я торкнувся становища, в якому студенти могли б вивчати майже всі допоміжні історичні дисципліни.

Хочу ще торкнутися і другого варіанту знайомлення з допоміжними історичними дисциплінами, без якого не повинна проходити підготовка студентів істориків.

Студенти слухають курси архівознавства, джерелознавства і палеографії або по новій історії курсу історичної географії, крім цих трьох основних, обов'язкових, слухають курс 36–32 години, який можна назвати “Методика і техніка наукової роботи” з елементами всіх допоміжних історичних дисциплін.

⁹¹ “допомагає”

⁹² “чмерки”

⁹³ “оригінальних”

⁹⁴ “оригінальними”

⁹⁵ “відіграє”

Я хочу тепер зупинитися на матеріальній базі історичного факультету ЛДУ ім. Ів. Франка.

Наш Львівський університет має великі традиції в розвитку допоміжних історичних дисциплін.

В 1784 році була відкрита кафедра допоміжних історичних дисциплін. На цій кафедрі працювали відомі вчені у XVIII ст. (побіч Гаттерера) Ульріх і Ленгмарк.

Вони читали вступ до історичної науки і деякі допоміжні історичні дисципліни.

Професор Ульріх в кінці XVIII ст. почав збирати нумізматичну колекцію, яка збереглась до наших днів. Ця колекція, яка має понад 12 тис. монет за два тисячиріччя, сьогодні, на жаль, не використовується як науковий посібник для науковців і студентів, а лежить в сейфах у півницях наукової бібліотеки університету.

Великою фігурою від 1811 до 1848 р.р. був професор Маус, який очолював допоміжні історичні дисципліни в Львівському держуніверситеті, читав курс сфрагістики, нумізматики і дипломатики, з поглядом на польську дипломатику XII–XIII ст.ст.

В 1848 році, після його смерті, дещо занепадають допоміжні історичні дисципліни у Львові.

XIX ст. приносить бурхливий розвиток історичних допоміжних дисциплін в цілій Європі.

Курс історичних допоміжних дисциплін відроджує Ліске⁹⁶ К. в 70 роки XIX ст. Він починає знову вести курс історичних допоміжних дисциплін в Львівському університеті.

Цікаво, що викладач української літератури проф. Огоновський і український історик Шараневич звертають увагу на історичні допоміжні дисципліни, пояснюючи “Слово о полку Ігореве”, і Остромирово Євангеліє з боку не тільки філологічного, а й палеографічного.

При кінці XIX, на початку XX ст. курс східнослов'янської палеографії читає М. Грушевський.

В кінці XIX ст., на початку XX ст. ми зустрічаємо таких вчених, які займаються допоміжними історичними дисциплінами, як професори Фінкель, Закшевський і Семкович.

В 1912 році в Петербурзі, тоді доцент Семкович, купив велику сфрагістичну колекцію (до 5 тис.), яка була виготовлена в 70 роках XIX ст. Виготовив її інженер Подчашинський. Ця колекція зберіглася до наших часів.

Ця колекція завдяки тов. Шпитковському у нас впорядкована і знаходиться на кафедрі історії стародавнього світу і середніх віків.

Я не згадав ще про альбоми палеографічні і таблиці, які видані Зіклем і Кшижановським.

---

⁹⁶ “Ліске”

Ця велика кількість альбомів і таблиць дає можливість вивчати дипломатику і палеографію у Львівському університеті.

Підсумовуючи сказане, я думаю, що у Львівському університеті треба відкрити, коли не кафедру, то кабінет цих допоміжних дисциплін.

Тов. Івасюта:

Хто бажає задати питання?

З місця: А як справа тепер обстоїть з читанням допоміжних історичних дисциплін?

Тов. Кісь:

Доц. Гросман читає лекції по архівознавству – 36 год., на III курсі; доц. Шпитковський читає сфрагістику, нумізматику і геральдику – 36 год., доц. Лозинський читає історичну географію, історичну бібліографію до усіх середніх років. Я веду курс латинської, слов'янської⁹⁷ і східнослов'янської⁹⁸ палеографії та курс дипломатики. Курси з палеографії від 32 до 70 годин. Крім того читаються курси джерелознавства. Ці курси читаються на всіх кафедрах і читають їх окремі викладачі.

Тов. Івасюта:

Про історично-географічний словник УРСР з повідомленням виступить тов. Білецький⁹⁹.

Тов. Білецький:

Однією з дуже потрібних для історичних дослідів допоміжних дисциплін є історична географія, есенцією якої є історико-географічний словник. Без нього важко сьогодні обійтися не лише істориків, археологів, географів, але навіть мовознавців, літераторів і ін.

По історичній географії українських земель є вже цілий ряд монографій, але дотепер не можна було дочекатися українського географічного словника.

Видані в другій половині XIX і на початку XX ст. географічні словники – “Словник географічни крулества Польського і інших краюв слов'янських” (вид. Сулімірським і Хлебовським)^{100*} та П. Семенова “Географическо-статистический словарь Российской империи”^{101*}, які обіймали в цілому

⁹⁷ “слав'янської”

⁹⁸ “східнослов'янської”

⁹⁹ На наступній сторінці стенограми це речення продубльовано як: “Тов. Івасюта: Про історико-географічний словник УРСР слово має працівник інституту суспільних наук тов. Білецький”.

^{100*} тт. I–XV, Варшава, 1880–1910.

^{101*} тт. I–V, Петербург, 1863–1883.

українські землі, та цілий ряд інших путівників, скоровідзів, тематизмів по окремих губерніях чи епархіях, сьогодні вже не вистачають¹⁰², бо часто подають застарілі і недостатні, а то навіть в дечому неправдиві інформації, чи зайві, отже не відповідають вимогам сьогоденної історичної науки та інших наукових дисциплін внаслідок змін, які відбулися в адміністративно-територіальному поділі країни і зміні назв окремих населених пунктів і т. п., проведених в 1944–1946 рр. та й в найновіших роках внаслідок укрупнення районів і сільрад та колгоспів. Вони вимагають опрацювання такого покажчика, який давав би докладніші інформації про кожену місцевість.

В радянській науковій літературі 20–30-х років були спроби збирати матеріали до історично-географічного словника, проте ці спроби припинились. (Історично-географічний збірник видає комісія для складання історично-географічного словника України, тт. 2–4, Київ, 1928–1931 рр., 3-й том вид. АН УРСР, історико-філологічний відділ, Збірник – № 46).

В буржуазній Польщі теж пробувано (з 1929 р.) опрацювати новий географічний словник Польщі з використанням даних старого Географічного словника. Він мав обіймати землі буйшої феодальної Польщі з перед 1772 р., отже й українські землі, але його вийшли ледве кілька зошитів воєводства Поморського.

Історично-географічний словник повинен подавати назви місцевостей у теперішньому адміністративному виді, а крім того назви, вживані у народному побуті та їх давніші назви, якщо такі були. Крім назв міст, містечок, сіл і хуторів, повинні бути вміщені ще назви полів, горбів, річок, потоків і т. п.

Під кожною назвою населеного пункту повинні бути дані про його географічне положення, історію ремесла і промислів, торгівлі, сільського господарства, культури, адміністративного поділу давнього і теперішнього, кількість жителів за історичними джерелами, якщо такі збереглися¹⁰³, їх соціальний і національний склад, соціальну боротьбу, про славних людей і т. п.

У словнику окремо треба подати характеристику поодиноких областей в цілому, про їх населення, промисловість, торгівлю, комунікацію з найдавніших часів і т. п.

До словника можна б залучити давні ілюстрації місцевостей, карти областей давніших та плани міст в їх історичному розвитку.

Який повинен бути уклад “Словника” – азбучний чи регіональний? Більш підходячий нам видається регіональний уклад, бо при азбучному треба відразу охопити всю територію УРСР і друк почавбися щойно по зібранні і впорядкуванні та написанні усього “Словника”, за те при регіональному¹⁰⁴ укладі, коли матеріалу¹⁰⁵ зразу менше треба було б зібрати, скорше можна приступити до

¹⁰² “невистачають”

¹⁰³ “збереглися”

¹⁰⁴ “регіональному”

¹⁰⁵ “матеріаліалу”

видавництва. “Словник” регіональний, який становив би¹⁰⁶ рід путівника по одній чи двох областях в кожному томі, мав би¹⁰⁷ легкий збут, бо не кожний читач рефлектував би¹⁰⁸ на всі томи, тому що вони обходились би йому надто дорого, а купував би тільки ці томи, які б його інтересували. Так само обласна чи районна, міська чи сільська рада купували б в першу чергу тільки цей том, в якому була б описана їх область; в цей спосіб легше було б знайти теж більшу кількість передплатників.

Уклад кожного тому повинен бути поазбучний, а по закінченні видавництва усіх томів, був би виданий загальний покажчик назв до всіх томів.

Для організації опрацювання і видавництва “Словника” повинна бути організована: Рада або головна комісія для всієї УРСР з осідком в Києві¹⁰⁹ при інституті історії АН УРСР, до якої функції належало б усталити правила опрацювання “Словника”; 2) встановити редакційну комісію і головного редактора та слідкувати за їх працею; 3) підібрати регіональні комісії для праці в терені (у Києві, Львові, Харкові, Одесі, Дніпропетровську), визначивши їм територію їх діяльності, а вони в свою чергу організували б у областях та районах комісії і підкомісії.

Редакційна комісія організувала б бюро наукових і технічних працівників для виконання наукових і технічних робіт, зв’язаних із збиранням матеріалів до “Словника” і з його опрацюванням.

Для співпраці треба втягнути вчителів по селах і студентів вузів, які б збирали матеріали на місцях і пересилали до районних¹¹⁰ підкомісій, а ці до обласних комісій.

Наукові співробітники і студенти вузів збирали б науковий матеріал із друкованих і рукописних матеріалів в бібліотеках і архівах¹¹¹, а вчителі середніх і нижчих шкіл – у терені на підставі квестіонара.

У цьому квестіонарі треба подати такі назви:

1. Назви осель по урядовому і місцевому в дужках звучанню міст, містечок, передмість, сіл, хуторів, колгоспів, радгоспів, давніх фільварків, загород, колоній, лісничівок, лісових осель, смолярень, млинських осель, тартаків, цеголень, корчем, копалень і т. п.

2. Назви вод – рік, річок, потоків, джерел, бродів, каналів, озер, ставів, багон, болот, торфовищ і т. п.

3. Назви височин і низин – гір, скал, островів, долин і т. п.

4. Назви піль, лук, лісів, угорів, урочищ, полян, курганів, городищ, окопів і т. п., які виступають в межах даної оселі.

¹⁰⁶ “становивби”

¹⁰⁷ “мави”.

¹⁰⁸ “рефлектувавби”

¹⁰⁹ “Київ”

¹¹⁰ “районих”

¹¹¹ “архівах”

5. При складанні назв, які мають лише локальне значення, тобто назв дрібних осель, дрібних вод, узгір'їв, пільних назв і т. п., треба подавати їх географічне положення (наприклад: 1 чи 2 км на північ чи схід, чи північний схід від центру села чи містечка і т. п.).

Приклад:

1. Область: Львів.

2. Район: Бібрка.

3. Сільрада: Волове, село; Іванівка хутір; Мостище хутір, Черемхів х., колгосп ім. Кірова, давні[й] фільварок: Адамівка, тартак: Зелений і т. п.

4. Боборка – ріка, Бігун – струмок, (доплив. з правої сторони) ..... став ..... і т. п.

5. Назви узгір'я немає, а якщо є – назвати.

6. Попелище – урочище 1 км на півн. сх. від Волового.

Так виглядав би приблизно нарис проекту “Історично-географічного словника УРСР”, який очевидно треба поповнити відповідно.

Тов. Максименко Ф. П.:

Цього року у нас можна спостерігати підвищений інтерес до української історичної бібліографії. З цього питання з'явилися роботи І. П. Крип'якевича і, як продовження її – робота Р. С. Кац і Н. М. Шеліхової “Про стан історичної бібліографії на Україні” (Український історичний журнал, 1958, № 5).

Я хотів би висловити деякі додатки до того, що є в цих оглядах і до того, що я чув у доповіді І. П. Крип'якевича.

В промові Івана Петровича відчувався занадто великий оптимізм, ніби-то підраховано, що буде 30 тис. назв, біля 60 друкованих аркушів, які складуть три друкованих томи; що за це взялися дві таких солідних організації, як Інститут історичних наук¹¹² АН і Державна історична бібліотека АН УРСР.

Після цього я почув доповідь тов. Білецького про географічний словник Львівської області. Мені здається, що ця історико-географічна “синиця” більш реальна, ніж той бібліографічний “журавель” в небі, про який говорив Іван Петрович, – стільки було у нас за останні десятиріччя гарних планів, чудових проектів, які так і залишилися в царині “благих намірів”.

Так, у нас в 1925–1930 рр. в Києві планувалася повна бібліографія всієї літератури по Україні, з усіма галузями: природознавством, літературознавством, історією і т. д. Але з цього нічого не вийшло.

В 1935 р. була спеціальна постанова ЦК і Раднаркому УРСР про складання повної біографії¹¹³ літератури про Україну, в т. ч. з історії. Ніхто нічого фактично не склав і навіть про саму постанову координально¹¹⁴ забули.

¹¹² Так у тексті

¹¹³ Так у тексті

¹¹⁴ Так у тексті

Іван Петрович, а також Кац і Шеліхова у своїх оглядах дуже багато говорили про цікаві покажчики з історії України, які мали місце до Жовтневої революції, але про післяжовтневий період у них лише одна загальна фраза: “Бібліографія стала на новий, кількісно і якісно вищий щабель”, а в чому це полягає – (крім кількох рекомендаційних покажчиків) – невідомо. [Сміх].

Проте, в розвитку історичної бібліографії на Україні за післявоєнний час були деякі цікаві моменти і факти, про які варто знати історикам України, але про які мало згадують, а може й не знають. Може це пояснюється тим, що в українській¹¹⁵ історичній науці часів 1920–30 рр. були сильні впливи буржуазного націоналізму, як і в інших галузях гуманістичних наук – літературознавстві, мистецтвознавстві, книгознавстві тощо. Багато матеріалів цього часу перебувало в спецфондах і було доступно для використання лише кваліфікованим науковим робітникам, і тільки останніми часами, після XX з’їзду КПРС, стало більш доступним, так само як і матеріали архівів.

Я хотів нагадати про ці факти, про які історики варто знати й використовувати у своїй роботі. Про те, що не всі фахівці знають подібні факти, можна бачити з такого прикладу.

В 1956 р. вийшла велика книжка “Періодичні видання УРСР” 1918–1950. Журнали. Вона складена найавторитетнішою нашою бібліографічною установою – Книжковою палатою УРСР. Як виявилось, упорядники зовсім не знали про покажчики місцевої преси, що вийшли раніше, Одеської і Подільської і використали ці покажчики лише в додатках. Тому не дивно, що часто й історики не знають, про існування деяких покажчиків, які треба мати на увазі.

Я зупинюся на трьох центрах історичної бібліографії, в УРСР, 1920–30 років.

Перший центр – це Харківська науково-дослідна кафедра історії української культури. Керівником її був акад. Д. І. Багалій¹¹⁶. Він взагалі надавав великого значення бібліографії. Ще в 1880-х роках, починаючи свою наукову діяльність, організував був складання бібліографії з історії України, використовуючи для цього студентів університету. Пізніше він склав два огляди літератури з історії Слобожанщини. Матеріали з бібліографії він використав в своєму курсі “Русской историографии” й “Нарисі української историографії”. За його ініціативою, в зв’язку з 10-річчям Радянської України, науково-дослідна кафедра історії української культури склала “Бібліографію історії України 1917–1927 рр. та 1928 р. ”. Ця¹¹⁷ робота, незважаючи на її хиби, єдина в своєму роді. Ми повинні користуватися нею. Але на жаль, наші історики про неї забувають.

Другий центр історичної бібліографії України – це історична секція АН УРСР, очолювана М. С. Грушевським.

На сторінках журналу “Україна” були організовані щорічні огляди літератури з історії України, які охопили матеріал 1926, 1927, 1928, частково 1929 й 1930 рр.

¹¹⁵ “українськуй”

¹¹⁶ “Багалій”

¹¹⁷ “Ця”

Про політичне обличчя Грушевського, як ідеолога українського буржуазного націоналізму, ми не будемо говорити, але самий намір давати щорічні огляди літератури вартий уваги. Такі огляди треба було б завести і тепер.

Третій бібліографічний центр – це Істпарт (комісія по вивченню Жовтневої революції та історії партії при ЦК КП(б)У. В 1930 р. ним було видано великі цінні покажчики “Публікації істпартів, істмолів¹¹⁸ та істпрофів України” та величезний покажчик з історії Жовтневої революції на Україні (в журналі “Літопис революції”, 1933 р.).

Я хотів би, щоб наші історики мали на увазі ці бібліографічні матеріали 1920–1930 рр. й критично користувалися ними у своїх наукових роботах.

Що треба було б зробити в галузі української бібліографії на додаток до того, що сказав акад. Крип’якевич?

По-перше, нам треба було б мати списки бібліографічних надрукованих покажчиків.

Для історичної бібліографії СРСР ми маємо вже 3 таких огляди. Один з них (“Обзор русской исторической библиографии”) дав М. І. Ахун в збірнику “Вспомогательные исторические дисциплины” (М. Л. АН СССР, 1936). Він дає вказівки на деякі цінні матеріали, які не згадуються в пізніших оглядах.

Другий огляд – “Библиография исторической библиографии”, який виданий в 1957 р. в Москві. На жаль, цей огляд, дуже корисний і високо оцінений істориками і бібліографами (він швидко розійшовся), має дві хиби: 1) Він охоплює лише покажчики, написані російською мовою і 2) доведений тільки до 1916 року. Зроблено це на тій підставі, що покажчики після 1917 р. має давати робота “История СССР”. Указатель литературы, 1917–1952 г. складений Фундаментальною бібліотекою Ін-та общест. наук АН СССР. Але вже вийшло два томи цієї бібліографії, але там теж не дається матеріалів, виданих українською мовою. До того ж там є певний елемент кон’юнктурності. В другому томі позначаються такі матеріали, які вважали за непотрібне подавати в першому томі. Принципи підбору матеріалу не конче для нас зрозумілі. До того ж там немає анотацій та оцінок.

Нам треба, щоб ця бібліографія була з характеристиками і оцінками. Державна бібліотека, Інститут історії АН повинні взятися за складання бібліографії української історичної бібліографії з урахуванням матеріалів й картотек, які можна використати для істориків, використавши ці матеріали, які є у Львові, Києві, Харкові, Москві і Ленінграді.

Друге побажання щодо бібліографії України – це відносно бібліографії характеру рекомендаційного, кращої літератури для студентів, учнів, широких кіл читачів. Ставлення до такої бібліографії у нас з боку історичних установ не належне.

---

¹¹⁸ “істполів”

Блискучим прикладом цього є “Історія Української РСР”, т. 1–2, вид. в 1954–1957 рр. В них нема жаднісінького навіть натяку на бібліографію, тоді як в підручниках з історії СРСР, історії середніх віків, нової історії, які складено в Москві, є великі гарні листи рекомендованої літератури до кожного розділу. Раніше ставлення до таких списків з боку Інституту історії АН УРСР було інше – списки рекомендованої літератури ми знаходимо і¹¹⁹ в томі I-му “Історії України” (який вийшов в Уфі в 1943 р.) і в проєкті програми з “Історії України” для Вишів 1940 р. А зараз (соромно казати) за вказівками на літературу з історії України, наприклад XV–XVIII ст., доводиться звертатися інколи до книг Грушевського і навіть Дм. Дорошенка.

І третє побажання. Я хотів би сказати, що є такі галузі в бібліографії не історичної, які мають значення і для історії. Такою є бібліографія преси.

Історик, який працює над якоюсь темою, бере журнали, навіть не історичні, як історичні джерела. І от, бібліографія може бути потрібною і для істориків. Треба побажати, щоб більше уваги було до преси. У нас, як правило, не звертається уваги на районну пресу.

У Львові¹²⁰ і Вінниці виходять дуже гарні краєзнавчі покажчики. “Соціалістична Львівщина” і “Радянська Вінничина” ігнорують районну пресу, а в місцевих газетах є чудові матеріали, які треба врахувати. Наприклад, в Снятинській газеті “Колгоспник” 1958 р. були цінні матеріали до 800-річчя Снятина, які ніде в бібліографії не відбиті.

Друге питання – це бібліографія мемуаристики. Вона стосується не тільки історії, але взагалі культури, – літератури, мистецтва.

В російській історії ми маємо покажчики Минулова (1910–1915 рр.) та “Историю советского общества в воспоминаниях современников 1917–1957”, складений Бібліотекою СРСР ім. Леніна та Московського університета (1958 р.). В них подана література лише російською мовою.

Третє питання – історична бібліографія в УРЕ.

Товариші і установи, які будуть писати статті з історії України, повинні звернути увагу на бібліографічний бік своїх статей і дати такий матеріал, щоб він був повніший і кращий, ніж у “Большой Советской Энциклопедии” (видання 1[-е] і 2-ге).

Нарешті питання популяризації відомостей з історичної бібліографії та джерелознавства.

Треба, щоб на історичному факультеті студенти знайомилися з елементами бібліографічної грамотності, знали – де і як треба шукати потрібні матеріали, за бібліографічними джерелами спеціальними і загальними. Треба, щоб вони вміли описувати використані матеріали й складати списки літератури в своїх письмових працях так, щоб вони були повними, зрозумілими, як це належить в наукових роботах.

¹¹⁹ “І”

¹²⁰ “Львові”

Тов. Івасюга:

Про музей сфрагістики, нумізматики і геральдики Львівського Держуніверситету зробить повідомлення тов. Шпитківський.

Тов. Шпитківський:

В 1952 р. створився при кафедрі стародавнього світу і середніх віків сфрагістичний, нумізматичний і геральдичний музей.

Експонати музею має лише з сфрагістики і нумізматики, які упорядковані, а геральдика фактично відсутня, до геральдики збирається лише література.

Справа в тому, що колекції музею пересувалися з одного місця в друге, з одного коридору в другий і все, зроблене і з гіпсу, крейди, псувалося і пішло нанівець.

Нам дали для музею дві кімнати, а ми маємо 12 тис. нумізматичних оригінальних¹²¹ монет з древнього Риму, а також збірку паперових монет.

І не дивлячись на те, що у нас непогані збірки монет, але уваги нам не приділяють і допомоги належної не надають, ми навіть лупи дістати не можемо.

Я там працював цілою родиною з зятем і дочкою, а мені закинули, що я мало працюю.

А ще в Австрії говорили, що хто мало працює і хто багато працює, – повинен бути покараний.

Я старий працівник музею. Я немало організував музеїв і бібліотек.

Був випадок, що деякі старші товариші щойно в Москві довідалися від проф. Іванової і Денисової, що у Львові щось є і тепер приїхали сюди. А потім появилася декілька дописів в Радянському Союзі про наш музей, що наш музей існує.

Я думаю, що не тільки треба говорити про музей, а сказати про те, що ми маємо і що можемо дати науці.

Директор (завідувач відділу. – *О. Ц.*) нашої фундаментальної бібліотеки тов. Максименко згадував про мемуари.

Я зібрав 510 шт. мемуарів, писаних на різних мовах. Здавалося б, що наука цим зацікавиться.

Коли ми святкували 20-річчя возз'єднання Українських земель в єдиній Українській Радянській Соціалістичній державі, друкування нашого збірника чомусь стало.

500 штук сучасних мемуарів і листів – це варто було б показати, можливо, хтось ними й зацікавився б.

Я маю бібліографію геральдичну українську і взагалі з 1940 року, маю нарис з історії бібліотеки. Цей цікавий матеріал і з ним треба ознайомитися.

Коли я працював в Академії Наук і читав там нарис доктора В. Лаврова, то можу сказати, що такий самий нарис я маю.

---

¹²¹ “оригінальних”

Коли я працював у Перемишлі, я мав дозвіл користуватися старовинною перемишлянською бібліотекою, де було 18 тис. стародавніх рукописів і я маю 1500 титулів. Ця бібліотека тепер у Варшаві.

Я працював ще у музею Стрия, нарис про який я міг би дати.

У нас в музею є цінні речі, яких ніде не має.

Акад. ....¹²² написав хрестоматію, але коли її не хотіли видавати, він її спалив.

У мене є деякі бібліографії Грушевського і других, які треба розібрати, щоб моя жінка, яка молодше за мене на 25 років, не спалила їх.

Колись в Тернополі був польський таємничий союз, там було записано кожне село, хто з українців що доносив.

Там є багато різних цінних і цікавих речей.

Я чотири – п'ять разів нищив свою бібліотеку. Мій батько прожив 96 років і мав велику бібліотеку. Я пішов на війну¹²³ і коли мене не було, прийшла царська влада, в нашому будинку зробили пошту і телеграф, а наші речі повикидали на вулицю і знищили мій архів.

Кожний з товаришів повинен сказати, що він має у себе. Один єпископ, мій товариш, мав у себе шафу, де була скринька. Я знаю, де є та шафа і та скринька, і як вона відкривається, бо свого часу мав таку саму. Треба про це подумати, що цінне і цікаве для науки не пропало.

Тов. Івасюта:

Про особливості готичних рукописів XVIII–XIX вв. в Східній Галичині зробить повідомлення старший науковий співробітник інституту суспільних наук тов. Яцкевич.

Тов. Яцкевич Є. А.:

Особливості розвитку готичного письма в Галичині.

Для учених¹²⁴ старшого віку, які покінчили австрійські школи, німецька готика не викликала жодних труднощів. Навіть в давніх палеографічних альбомах не поміщувалось зразків готичного письма. Але тепер для молодих учених готику треба включити в палеографію, побіч кирилиці і латинки.

Готика є порівняно молода. Готика розвинулась на переломі XII–XIII ст. з каролінської мінускули (4-о лінійної системи письма). Тоді разом зі змінами в архітектурі (гостро-лукові вікна, склепіння) розвинулась готизація письма.

В готиці була маюскула (2-о лінійної системи письма), мінускула (4-о лінійної системи письма) і скоропись.

¹²² Тут зроблено пропуск, стоять крапочки

¹²³ “навійну”

¹²⁴ “учений”

Готична маюскула уживалася до урочистих написів на дошках, а в рукописах лише до ініціалів, надписів і кінцівок. Вона набирала щораз більше прикрас і багатства, як взагалі стиль багатого патриціату міст, якого багатство відбилось в прикрасах архітектури, одягу, посуд, меблі.

В готичній мінускулі букви щораз більше ломались, загострювались і сполучувались (лігатури).

В XIV–XV ст. готичне письмо розвинулось в каліграфічні гарні форми звані фрактурою.

Новинкою були від XIII ст. риски або крапки на “i”, спочатку подвійнім, а від XIV ст. також окремим “i”.

В книгах уживалось разом з мінускулою також скоропись. Але урочисті книги і документи писано великою гарною мінускулою “*littera grossa*”, а судові протоколи і підручні кодекси – швидкою скорописсю. Письмо щораз більше зменшувалось і сполучувалось, а букви закінчувано хвостиками вгору або вниз.

З того розвинулось німецьке національне письмо: з готичної мінускули – друковане письмо, а з готичного скоропису – писане письмо.

Готичне письмо поширилось в містах Польщі і Галичини і мало вплив на романське письмо.

В історії готичного письма Галичини відрізняємо три епохи: 1) феодальну – XIII–XVIII ст., 2) розкладу феодалізму к. XVIII¹²⁵ – перша половина XIX ст. (після захоплення Галичини Австрією), 3) капіталізму 1861–1918 р.р. (після здобуття автономії).

В першій епосі в готиці Галичини були такі самі особливості, як в цілій Польщі, але треба відмітити, що ця готика була загально убога, вона мала характер сілезький і пруський.

В другій епосі виразно зазначились дві стадії: а) “освіченого” абсолютизму 1772–92 р.р.

б) реакційного абсолютизму 1792–1848 рр.

Обі стадії покриваються з напрямом австрійської політики в Галичині.

В першій стадії, в зв’язку з реформами Йосифа II, допускалося до місцевих урядів польську шляхту і міщан, побіч австрійських німців і згерманізованих чехів з Моравії. Вони розуміли польську і українську мови і добре перекладали зізнання та звіти жителів Галичини. Ця готика була типічно австрійська з діалектом австрійським.

В другій стадії жорстокої германізації, в уряди приймали колоністів, переселених в Галичину з Надрейнії, які у важких умовах наполеонівських війн, польських повстань і економічної кризи, покидали свої ремісничі майстерні, сільські господарства і йшли в адміністрацію, а поляків, як політично підозрілих, звільняли.

---

¹²⁵ У тексті, очевидно помилково, подано XIII ст.

В цій стадії в галицьких документах уживалося дві готики: а) австрійську з діалектом австрійським і б) надрейнську з діалектом надрейнським. Надрейнські німці зовсім не розуміли польської і української мови, тому в описах і звітах часто подавали слов'янську “термінологію”, якої не вміли перекласти. Німецькі писарі писали гарною готикою, а слов'янські писарі змішували латинські букви з німецькими, або їх модифікували, заокруглюючи, бо їх рука звикла до округлих форм.

В третій епосі – в 1861 р. прийшла полонізація шкіл, в 1867 р. полонізація урядів. Разом з тим, з місцевих урядів майже зникли німецькі писарі і німецька мова. Лише в переписці з центральними урядами, державними монополіями, залізницею, армією вживалася готика і німецька мова. Писарями були звичайно поляки, чехи і деколи українці. (Відпущені офіцери, підофіцери, солдати). Їх письмо було гарне, чітке, але стиль лаконічний, військовий.

Поступово зникала готика, а вводилась латинка також в німецьких документах.

Отже в Галичині, як транзитній країні між Сходом і Заходом, яка від половини XIV ст. була під владою Польщі і Австрії, історик мусить вивчити палеографію, дипломатику, хронологію: кириличну, романську і готичну, беручи до уваги місцеві особливості їх розвитку.

Тов. Івасюта:

Слово надається тов. Гудзенко – Києв.

Тов. Гудзенко:

Я, товариші, у вас гість. Мені дирекція нашого інституту доручила взяти участь в вашій нараді, як спостерігачу, і як спостерігач я би хотів поділитися спочатку тими враженнями, яке справила на мене нарада.

Відомо, що в травні стояло питання про те, що на Україні забули про допоміжні історичні дисципліни і до чого це призводить? Я наведу тільки декілька прикладів.

У нас в Академії і, очевидно, у вас в філіалі, поділяють інститути і науковців. Це інститут точних наук, а це – суспільних, а іноді товариші кажуть і “неточних”, це науки, які далекі від точності. Очевидно, в цьому багато від того, що ми забули про допоміжні історичні дисципліни, а історія – це дуже точна наука.

Сподобались мені сьогодні деякі повідомлення і нам, товариші, треба серйозно братися за це велике питання, але при тих кадрах, що є на сьогодні, я не знаю чи вдасться нам це підняти.

От приклад неточності. На Україні вийшло 32 томи. Це дуже хороше, і от, коли візьміте ці томи, ви знайдете там нові назви географічні сіл, яких ніколи в житті не було, немає і навіть не буде. Ви знайдете події, які відносяться до тих дат, які в історії, якщо вважати це точною наукою, ні в які ворота не влазить. Наприклад, у кримському збірнику є телеграма Ворошилова, яка являється досить ароматною, або, як Іван Петрович каже, сенсаційною.

Ворошилов – людина поважна¹²⁶, але коли почали досліджувати, то виявилось, що це не той Ворошилов, а людина з протилежного табору.

В Житомирському збірнику видали документи, які також виявилися з чужого табору.

До чого це зводиться? – До того, що ми забули про допоміжні історичні дисципліни. Коли треба знайти якесь село, то ви користуєтесь даними з 1946 р., а скільки за ці роки сіл і колгоспів об'єдналося, скільки змінилося назв. За 13 років загубили дуже багато.

Харків'яни випустили новий збірник і я там знайшов таку назву села: Баширівка, якого не було. До революції була збірка сіл, де є поштові відділи і там точно зазначалося, що за село.

В доповіді Івана Петровича відмічалось, що великий потяг у людей з сіл до історії своєї Батьківщини і до історії свого села. І у вас, і у нас, у Івана Петровича, велике листування з мешканцями різних місцевостей, щоб дізнатися про історію даного села, місцевості.

В одному колгоспі Хмельницької області є 11 героїв соціалістичної праці. Вони цікавляться історією свого села, і наші історики розгубилися (Литава).

По Київській губернії є дещо у Похилевича, але це не все. Саме життя вимагає від істориків зайнятися цим питанням.

Мені здається, що правильна постановка доповіді була, що потрібно розв'язати це питання і організаційно. Від розмов до організації проходить велика перерва¹²⁷. Ми ще багато розмов ведемо на цю тему. У вашому інституті це стоїть вже на практичну ногу. Тов. Білецький має конкретну тему. Це треба включити в план.

Дуже якось прикро слухати справедливую промову тов. Шпитковського, але я вам мушу сказати, що в Києві ми не знали, що у вас є колекція в 12 тис. монет, що у вас є величезна колекція радянська.

У нас є колекції, але вони розкидані й коли треба показати карбованець, що був випущений у 1918 р. при Гетьмані, то ми знайти його не можемо.

Правильно було сказано в доповіді, що питання нумізматики – це питання і економіки, і культурних зв'язків українського народу з цілим світом.

Все це говорить про те, що нам потрібно всю справу ставити на науковій основі.

Мені здається, що я з цієї наради можу тільки одне сказати, що потрібно негайно організувати у Києві¹²⁸ центр, який би цим займався, бо його нема. А мова давно іде про це і воно назріло це питання, так¹²⁹ що треба негайно його вирішити.

---

¹²⁶ “повжна”

¹²⁷ “перева”

¹²⁸ “Київ”

¹²⁹ “трак”

Я буду на вченій раді, запросимо, очевидно, і Івана Петровича і поставимо там ваше питання. І добре було, щоб зав. ваших відділів дали більш-менш докладну інформацію до нашої наради.

Оце і все, що я хотів сказати.

Тов. Івасюга:

Слово має тов. Осечинський – зав. кафедрою університету ім. Ів. Франка.

Тов. Осечинський:

Звичайно, товариші, треба підкреслити, що постановка питання, яке прозвучало в доповіді Івана Петровича, набуває великого значення і необхідно накреслити заходи, щоб приділити увагу цим забутим допоміжним дисциплінам.

Треба сказати, що молоде покоління, яке закінчує університет, докладно не обізнано з цими дисциплінами, хоч тут і в доповіді було сказано, що в університеті є і геральдика, і сфрагистика, але ці курси є по окремим кафедрам. Адже не можна встановити загального курсу, який би дав знання по всім допоміжним дисциплінам, бо кожна спеціальність має свою специфіку¹³⁰.

Звідси¹³¹ випливає завдання, щоб не тільки розгорнути видавничу роботу, науково-дослідну роботу в цій справі, а й розгорнути роботу на кафедрах історичного факультету Держуніверситету¹³².

Треба переглянути нашу програму під певним кутом зору, щоб викладачі не покладали всі надії на загальні курси, які читаються і які не можуть охопити все, а розробили певні теми.

З курсу історії УРСР треба розробити відповідну¹³³ методичну розробку, яка б ставила перед викладачем відповідні завдання, що в даній темі потрібно подати цілий ряд відомостей з допоміжних дисциплін, зокрема з курсу історії Росії, Білорусії і т. д.

Після цієї наради ми розгорнемо відповідну роботу, щоб опрацювати методрозробки, щоб¹³⁴ до загальних курсів, які є в університеті, по окремим кафедрам ввести відповідні дисципліни, і курси. Це дасть можливість студентам краще засвоїти допоміжні дисципліни. Ця робота не перешкоджатиме виконанню загального плану, а буде поширювати знання студентів в цій галузі.

Який другий висновок? – Заохотити студентів до практичної роботи в цій галузі. В наукових гуртках, які є при наших кафедрах, треба розгорнути певну роботу, щоб студенти зацікавились нумізматику, сфрагістикою і т. д., збиранням відповідних колекцій не тільки в місті, але притягати до цього актив.

¹³⁰ “специфіку”

¹³¹ “Звідчи”

¹³² “Деруніверситету”

¹³³ “ведповідну”

¹³⁴ “щод”

Треба продумати це питання. Той музей, що у нас є, може бути поширений як раз шляхом добровільної роботи викладачів і студентів. Треба організувати цю роботу.

Треба розглянути і науково-дослідну роботу на кафедрах. Треба писати статті на ці теми, опрацьовувати матеріал, який є. Скажемо, стародавньої історії України. Там грузом лежить 12 тис. не опрацьованих монет. А скільки цікавих розвідок можна було б написати про ці монети?

Це надзвичайно було б цікаво для роботи даного музею. Цей музей лежить мертвим капіталом поки він не описаний, а перед кафедрою стародавньої історії стоїть завдання – написати кілька статей, щоб розкрити ці фонди.

Я повинен сказати, що, очевидно, немає в Радянському Союзі такого університету, який би мав такі збірки по нумізматиці, які має Львівський університет. Так само і по геральдиці. Очевидно, не тільки університети Радянського Союзу, але й європейські університети також не мають таких збірок. Так що треба використати ці фонди.

Я думаю, що ми не будемо відказуватись і раз ця робота почалась в Академії Наук, то ми всі почнемо популяризувати¹³⁵, поглиблювати навчання допоміжних дисциплін, бо треба сказати, що студенти відчувають брак цього на кожному кроці, наприклад, студенту важко читати книжку, яка видана давно. Молоде покоління забуло стару систему, навіть не знає ніякої крім метричної, тому потрібно прищеплювати студентам ці знання.

Ось тому та нарада, що сьогодні відбувається, буде мати певні наслідки як в питанні науково-дослідницької роботи, так і в питанні викладання цих дисциплін.

Тов. Івасюта:

Будемо закінчувати нашу нараду.

Мені здається, що нема потреби підводити підсумки цієї наради. Всі виступаючи поширили доповідь Івана Петровича і це допоможе зрушити цю справу не тільки у Львові, але й в республіканському масштабі. Я дозволю собі запропонувати вам проект рішення нашої наради. (Зачитує).

Тов. Івасюта:

Які будуть додатки або зміни до цих наших основних пропозицій?

Тов. Карпенко:

У нас є представники наукових бібліотек, треба це дописати. (Пропозиція приймається).

Тов. Івасюта:

Які ще будуть додатки або зауваження? (Нема).

---

¹³⁵ “популяризувати”

Тоді є пропозиція прийняти це як рішення нашої наради. Хто¹³⁶ за цю пропозицію, прошу голосувати. (Приймається одногосно).

Дозвольте¹³⁷ вам подякувати за участь в обговоренні¹³⁸ і оголосити на цьому нашу нараду закритою.

**Ухвала наради відділу історії України Інституту суспільних наук
АН УРСР разом з представниками історичних кафедр Львівського
Держуніверситету ім. Ів. Франка, архівів, музеїв і наукових бібліотек
Львова про стан і завдання розвитку допоміжних історичних
дисциплін в Українській РСР, прийнята 31 січня 1959 р.¹³⁹**

Заслухавши і обговоривши доповідь академіка АН УРСР І. П. Крип'якевича “Стан і завдання розвитку допоміжних історичних дисциплін в Українській РСР” нарада відзначає, що дальший розвиток історичної науки в світлі матеріалів ХХ і ХХІ з’їздів КПРС вимагає серйозного розвитку допоміжних історичних дисциплін. В республіці останнім часом дещо зроблено в напрямку розвитку допоміжних історичних дисциплін. Треба вважати позитивним активізацію археографічної праці, яка проводиться архівами УРСР, і, зокрема, Львова, а також видання ряду анотованих покажчиків науковими бібліотеками. Деяку роботу в напрямку розвитку допоміжних історичних дисциплін проводить Інститут суспільних наук АН УРСР, опрацьовуючи словник староукраїнської мови та історико-географічний словник Львівської області.

Однак, як це правильно відзначалося на науковій сесії з питань розвитку гуманітарних наук в УРСР у травні минулого року, стан розвитку допоміжних історичних дисциплін на сучасному етапі ще незадовільний і вимагає не тільки активізації роботи наявних кадрів, але й підготовки спеціалістів з молодшого покоління.

Нарада вважає за необхідне:

1). Рекомендувати відділу історії України Інституту суспільних наук АН УРСР, кафедрам історії Львівського Держуніверситету ім. Ів. Франка, архівам та музеям міста включити в перспективні плани наукової роботи на 1959–1965 рр. теми з допоміжних історичних дисциплін та шляхом взаємодопомоги і постійної координації домогтись їх виконання.

2). Всім науковим установам звернути особливу увагу на:

а). Розгортання роботи по джерелознавству історії УРСР.

б). Систематичний випуск збірників документів і матеріалів з питань дорадянського історичного процесу і, особливо, соціалістичного будівництва.

¹³⁶ “Это”

¹³⁷ “Дозвольте”

¹³⁸ “одговоренні”

¹³⁹ У тексті помилково “1952 р.”

- в). Участь в створенні бібліографії історії УРСР.
- г). Складання словника української історичної термінології, біографічного словника.
- д). Історико-географічного атласу УРСР.
- е). Підготовку і видання альбомів печаток, гербів, монет і т. д.
- 3). Схвалити започатковану відділом історії України Інституту суспільних наук АН УРСР працю над історико-географічним словником і рекомендувати історикам кафедр держуніверситетів приєднатися до цієї важливої роботи, залучивши вчителів шкіл. Просити Інститут історії АН УРСР розгорнути в цьому напрямку діяльність в республіканському масштабі.
- 4). Враховуючи важливість підготовки кадрів з допоміжних історичних дисциплін, просити ректорат Львівського Держуніверситету відкрити кафедру, або, на початку, кабінет допоміжних дисциплін. Рекомендувати кафедрам Держуніверситету широко використовувати студентів для розгортання робіт з допоміжних дисциплін.
- 5). Вважати за потрібне найближчим часом підготувати і видати підручник з допоміжних дисциплін для історичних факультетів вузів.
- 6). Просити керівні республіканські органи перетворити “Бюлетень архівного управління УРСР” в журнал.
- 7). Учасникам наради прийняти активну участь у підготовці й проведенні республіканської наради з питань розвитку з допоміжних історичних дисциплін.

**SESSION AT THE DEPARTMENT OF HISTORY OF UKRAINE
OF THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES OF THE ACADEMY
OF SCIENCES UKRAINIAN SSR
“ABOUT THE SITUATION AND DEVELOPMENT TASKS
OF THE AUXILIARY HISTORICAL DISCIPLINES” (January 31, 1959)**

Oleksandr TSELUIKO
The Ivan Franko National University of Lviv
The Chair of Ancient Ukrainian History and Archival Studies
1 University str., Lviv 79000, Ukraine

In January 1959 at the Institute of Social Sciences in Lviv held a session at which was discussed the situation and prospects of auxiliary historical disciplines in Ukraine. Among the participants were a number of famous Lviv historians – employees of the Institute and the Lviv University as Ivan Krypiakych, Jaroslav Kis', Fedir Maksymenko and others. This session was only known from a brief message on the pages of “Ukrainian historical journal” for a long time. We found a transcript of the session. It describes the course of the session in detail and contains texts of the speeches of the participants. I. Krypiakych has spoken to the keynote report “About the situation and development tasks of auxiliary disciplines on the history of the Ukrainian SSR”. Probably the author put the text of this speech in the base of a broader report, which he announced at the Republic conference on the development of auxiliary historical disciplines in the Ukrainian SSR (Kyiv, May 1959). Stepan Bilecky,

who worked in the Institute too, examined in his report the problem of creation the historical and geographical dictionary of Ukraine. His colleague Eugen Jackewycz described in his report the distinctive features and periodization of the Gothic writing in Galicia. The scheme, which he proposed, was built according to the ruling in Soviet science opinion on periodization of the history USSR and Ukraine, but it has internal logic and, obviously, tied with the well-known material for author. Jaroslav Kis' spoke about the role of auxiliary historical disciplines in the process of preparing students for research work. We also find in this report important information about the teaching of these disciplines in the Faculty of History of Lviv University. In his report Fedir Maksymenko reviewed the problem of the Ukrainian historical bibliography. There were accepted some recommendations at the session but it were general in nature. However, the session was the starting point of a new wave of revival of interest in the study of the sources studies, archival studies and other special/auxiliary historical disciplines in the post-Stalin era in Lviv.

Key words: the Institute of Social Sciences of the Academy of Sciences Ukrainian SSR, Lviv University, Ivan Krypiakewych, Jaroslav Kis', Fedir Maksymenko, special/auxiliary historical disciplines, paleography, bibliography, historical geography.

**СОВЕЩАНИЕ В ОТДЕЛЕ ИСТОРИИ УКРАИНЫ ИНСТИТУТА
ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК АН УССР “О СОСТОЯНИИ И ЗАДАЧАХ
РАЗВИТИЯ ВСПОМОГАТЕЛЬНЫХ ИСТОРИЧЕСКИХ
ДИСЦИПЛИН” (31 января 1959 г.)**

Александр ЦЕЛУЙКО

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра древней истории Украины и архивоведения
ул. Университетская 1, Львов 79000, Украина

В январе 1959 г. в Институте общественных наук во Львове состоялось совещание, на котором было обсуждено состояние и перспективы развития вспомогательных исторических дисциплин в Украине. Среди его участников был целый ряд известных львовских историков – работников самого Института и Львовского университета, таких как Иван Крипякевич, Ярослав Кись, Федор Максименко и другие. Долгое время об этом совещании было известно лишь из краткого сообщения на страницах “Украинского исторического журнала”. Нами найдена стенограмма этого заседания. В ней не только подробно описан ход самого совещания, но и представлены тексты выступлений ее участников. Принятые на совещании рекомендации носили общий характер. Но, в тоже время, совещание стало определенной точкой отсчета новой волны возрождения интереса к источниковедению, архивоведению и другим специальным/вспомогательным историческим дисциплинам во Львове в послесталинскую эпоху.

Ключевые слова: Институт общественных наук во Львове, Львовский университет, Иван Крипякевич, Ярослав Кись, Федор Максименко, специальные/вспомогательные исторические дисциплины, палеография, библиография, историческая география.

Стаття надійшла до редколегії 15.05.2014

Прийнята до друку 20.06.2014